

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

**КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 623 групи

Бігун Ганна Віталіївна

Керівник:

Кандидат політичних наук,

доцент **Мельничук Л.Н.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ д. політ. наук Макара В.Ю.

Чернівці – 2022

Анотація

У кваліфікаційній роботі аналізуються культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної держави. Визначено сутнісні характеристики та особливості культурної дипломатії. Характеризується її місце та значення у зовнішній політиці держави. Висвітлено досвід формування та розвиток культурної дипломатії європейських країн та США, а також охарактеризовано основні моделі європейської культурної дипломатії. Висвітлено особливості розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України. Розкрито особливості культурної взаємодії України з сусідніми країнами.

Ключові слова: *культурна дипломатія, культурна взаємодія, зовнішня політика держави, Україна.*

Summary

In the qualification work, cultural diplomacy is analyzed as an instrument of foreign policy of the modern state. The essence and features of cultural diplomacy are defined. It is characterized its place and importance in the foreign policy of the state. The experience of creation and development of cultural diplomacy of European countries and the USA, and the main models of the European cultural diplomacy are described. Specificities of the development of international cultural communication in modern Ukraine are highlighted. The peculiarities of cultural interaction between Ukraine and neighboring countries are described.

Keywords: *cultural diplomacy, cultural interaction, foreign state policy, Ukraine.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Г.В. Бігун
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ	8
1.1. Методологія та джерельна база дослідження культурної дипломатії	8
1.2. Сутність та особливості поняття культурна дипломатія	13
1.3. Місце та значення культурної дипломатії у зовнішній політиці держави	22
РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	32
2.1. Досвід формування та розвиток культурної дипломатії європейських країн	32
2.2. Основні моделі європейської культурної дипломатії	39
2.3. Культурна дипломатія США та її цінність для України	50
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	63
3.1. Розвиток міжнародної культурної комунікації України	63
3.2. Культурна взаємодія України з країнами-сусідами	75
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	95
SUMMARY	107

ВСТУП

Культурна дипломатія останнім часом перетворюється на дедалі актуальніший напрям державної політики через необхідність швидкого вирішення проблем національної безпеки, створення позитивного іміджу держави та налагодження нею глобальної комунікації. Формування та розвиток культурної дипломатії є необхідною умовою функціонування політики культурної дипломатії як системної й цілеспрямованої діяльності, що, з одного боку, покликана здійснювати вплив на аспекти національної безпеки та міжнародного авторитету, а з іншого – розширювати перспективи соціокультурного та економічного розвитку країни, сприяти внутрішній політичній стабільності та спроможності адекватного планування свого майбутнього.

Потреба України у репрезентації себе міжнародній спільноті через культуру значно актуалізувалася у зв'язку з необхідністю протидії агресивній політиці російської федерації. Вона виявилась не лише достатньо ефективною зброєю але й навіть певної стратегією у інформаційній війні. Разом з тим, варто відзначити, що на відміну від тієї ж російської федерації, яка протягом останніх десятиліть активно вибудовувала систему інформаційного впливу у світі, розвиток українських сегментів публічної та культурної дипломатії були фактично знехтувані державою. Тривалий час відомості про Україну за її межами поширювали переважно її громадяни або іноземці, що симпатизували нашій країні, чого, звичайно, було недостатньо для подолання тривіального та часто спотвореного російською імперською пропагандою образу України на міжнародній арені.

Разом з тим культурна дипломатія як політика не обмежується завданнями, що знаходяться виключно у сфері зовнішньополітичних відносин. Вона змушена також реагувати й на культурні запити суспільства, брати участь

у їх реалізації та плануванні. Відповідно культурна дипломатія є також частиною культурної політики держави.

Сьогодні вивчення різних аспектів розвитку та функціонування культурної дипломатії особливо актуальне для України, оскільки воно сприяє не лише популяризації українського культурного продукту але й інтеграції України до глобального культурного простору.

Мета магістерської роботи полягає у характеристиці культурної дипломатії як інструмента зовнішньої політики сучасної держави.

Для досягнення визначеної мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- висвітлити методологію та джерельну базу дослідження культурної дипломатії сучасної держави;
- з'ясувати сутність та особливості поняття культурна дипломатія;
- визначити місце та значення культурної дипломатії у зовнішній політиці держави;
- охарактеризувати розвиток культурної дипломатії в європейських країнах;
- проаналізувати сучасний стан культурної дипломатії США;
- дати характеристику розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України;
- висвітлити культурну взаємодію України з країнами-сусідами.

Об'єктом дослідження є культурна дипломатія у зовнішній політиці сучасної держави.

Предмет дослідження – особливості зовнішньополітичної культурної діяльності держави в системі сучасних міжнародних відносин.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від середини ХХ століття до сьогодення. Нижня хронологічна межа пов'язана з наслідками Другої світової війни та руйнацією колоніальної системи, що спричинили переоцінку ролі культурного чинника у зовнішній політиці та вплинули на

формування сучасних рис культурної дипломатії держави. Верхня хронологічна межа визначається змінами в українській культурній дипломатії, спричиненими реалізацією амбітних євроінтеграційних проектів та українсько-російською війною.

Методи дослідження. Визначені мета та специфіка предмета дослідження зумовили застосування нами загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. В роботі нами було застосовано такі підходи та методи дослідження як: аналіз та синтез, діалектичний, системний, структурно-функціональний, історичний, інституційний, порівняльний, проблемно-хронологічний, дескриптивного аналізу та аналізу нормативних документів. До того ж, магістерське дослідження здійснене через використання принципів об'єктивності, наукової неупередженості, наступності, плюралізму тощо.

Методи аналізу та синтезу дозволили виявити чинники, що вплинули на становлення та розвиток культурної дипломатії як інструменту зовнішньої політики, а також застосовувались при узагальненні положень і обґрунтуванні результатів дослідження щодо оцінки стану розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України.

За допомогою системного підходу вдалося розглянути функціонування культурної дипломатії як цілісної системи, сукупності взаємозалежних складових, а також проаналізувати взаємозв'язок цих елементів та визначити місце культурної дипломатії серед інших складових дипломатичної сфери.

Структурно-функціональний метод дозволив розкрити взаємодію та зв'язки між різними рівнями й складовими елементами культурної дипломатії як системи, зокрема, різними дипломатичними прийомами, інституціями, структурними одиницями тощо.

Історичний метод використовувався під час аналізу процесу налагодження та розвитку культурної дипломатії досліджуваних країн та українських міжкультурних відносин.

Порівняльний метод дав змогу порівняти особливості реалізації культурної дипломатії в межах основних моделей Європейського Союзу, американської культурної дипломатії та культурної дипломатії України.

Метод дескриптивного аналізу допоміг встановленню конкретних фактів і подій в процесі реалізації української культурної дипломатії в цілому та української культурної присутності в країнах-сусідах.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягають у тому, що його результати, положення та висновки дають можливість глибшого пізнання культурної дипломатії як інструменту зовнішньої політики держави, а також культурної взаємодії сучасних країн, що має важливе значення, зокрема й для України, у площині розробки подальшої стратегії партнерства між державами у напрямку її європейської та північноатлантичної інтеграції.

Матеріали дослідження можуть бути використані у подальшому вивченні питань формування та розвитку культурної дипломатії сучасних країн, у тому числі й міжнародної культурної комунікації України, а також стратегії розвитку й змін у вимірі її культурного співробітництва, формування міжкультурних відносин тощо.

Крім того відомості роботи можна використовувати при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників для вищих закладів освіти, а також при підготовці навчальних курсів з міжнародних відносин.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг магістерського дослідження становить 110 сторінок, обсяг основного тексту – 94 сторінки. Список використаних джерел та літератури налічує 80 позиції.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Методологія та джерельна база дослідження культурної дипломатії

Методи дослідження визначаються специфікою предмета дослідження, його метою та завданнями. Саме вони зумовили застосування нами різноманітних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Відповідно, методологічну основу магістерської роботи становлять такі підходи та методи дослідження як: аналіз та синтез, діалектичний, системний, структурно-функціональний, історичний, інституційний, порівняльний, проблемно-хронологічний, дескриптивного аналізу та аналізу нормативних документів. До того ж, магістерське дослідження здійснене через використання принципів об'єктивності, наукової неупередженості, наступності, плюралізму тощо.

Принципи об'єктивності та неупередженості полягають у незалежності суджень і дій від світоглядних, ідеологічних чи суспільно-політичних орієнтацій дослідника, його інтересів чи уподобань. У той же час він не повинен бути нейтральним, і має обґрунтовувати власну позицію. Зазначені принципи полягають у правдивому відображенні проблеми дослідження, саме ними забезпечується її науковість.

Принцип плюралізму полягає в багатоманітності у дослідженні. Дотримуючись його, дослідник звертає увагу на всі сторони досліджуваної проблеми, формуючи певну систему знань, що відображає об'єктивні дані.

Принцип наступності передбачає зв'язок між етапами дослідницького процесу, їх послідовність, системність, правильне розміщення складових частин, а також узгодженість у застосуванні методів дослідження.

У дослідженні було застосовано методи аналізу та синтезу, які полягали у виявленні чинників, що вплинули на становлення та розвиток культурної дипломатії як інструменту зовнішньої політики, а також узагальненні положень і обґрунтуванні результатів дослідження щодо оцінки стану розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України, зокрема з країнами-сусідами.

За допомогою системного підходу вдалося розглянути функціонування культурної дипломатії як цілісної системи, сукупності взаємозалежних складових, а також проаналізувати взаємозв'язок цих елементів та визначити місце культурної дипломатії серед інших складових дипломатичної сфери.

Структурно-функціональний метод дозволяє розкрити взаємодію та зв'язки між різними рівнями й складовими елементами культурної дипломатії як системи, зокрема, різними дипломатичними прийомами, інституціями, структурними одиницями тощо.

Історичний метод використовувався під час аналізу стану дослідження проблеми, а також процесу налагодження та розвитку культурної дипломатії досліджуваних країн та українських міжкультурних відносин.

З використанням інституційного підходу нами було охарактеризовано діяльність державних інституцій аналізованих країн (Франції, Великобританії, Німеччини, США та України), на які покладається виконання дипломатичних функцій або участь у процесах ухвалення зовнішньокультурних рішень. Крім того, значну увагу приділено залученості до реалізації культурної дипломатії України недержавних інституцій.

Порівняльний метод дав змогу порівняти особливості реалізації культурної дипломатії в межах основних моделей Європейського Союзу, американської культурної дипломатії та культурної дипломатії України. У свою чергу це дає можливість порівняння зазначених моделей із типовою, що характерна для більшості держав, а також визначити стан та специфічні риси

української культурної дипломатії та культурної присутності України в сусідніх країнах.

Діалектичний метод дав змогу розглянути культурну дипломатію держави у розвитку та взаємодії з іншими країнами.

Застосування проблемно-хронологічного аналізу дозволило виявити зміни, що відбулися в українській культурній дипломатії протягом усіх періодів міжкультурного партнерства сучасної української держави та прослідкувати динаміку її розвитку.

Метод дескриптивного аналізу допоміг встановленню конкретних фактів і подій в процесі реалізації української культурної дипломатії в цілому та української культурної присутності в країнах-сусідах.

Дослідження культурної дипломатії вимагало також аналізу українських та зарубіжних міждержавних нормативних документів, що регламентують відносини в сфері культурної дипломатії та стосуються культурного співробітництва аналізованих країн.

Після Другої світової війни дослідження, пов'язані з культурною дипломатією, почали набувати системного характеру. У той час науковці розглядали культурну дипломатію у значенні досягнення зовнішньополітичних цілей через культурну комунікацію або іншу дипломатичну активність пов'язану з культурою [5, с. 172].

Сьогодні поняття «культурна дипломатія» все частіше вживається у академічному дискурсі. Дослідження наукових розвідок з даної проблематики засвідчило глибокий науковий інтерес до розуміння сутності культурної дипломатії серед представників політичної науки, істориків, соціологів та ін.

Культурній дипломатії як інструменту зовнішньої політики приділено значну увагу серед європейських та американських науковців і практиків. Так, зокрема, варто відзначити Ф. Баргхорна, Дж. Вілларда, У. Глейда, М. Каммінгса, М. Кілбейна, Д. Кларка, М. Ліндінга, Р.-М. Макмюррея,

К. Малкехі, Я. Меліссена, Г. Моргентау, Дж. Ная, Є. Онуха, Ф. Тейлора, С. Шнайдера та інших.

Серед українських дослідників на увагу заслуговують такі вчені як Г. Удовенко та Ю. Гавінський, Т. Браніцька Н. Кащенко та І. Кухар, М. Ожеван, О. Кучмій, Н. Сербіна, О. Розумна, О. Стасевська та І. Маланчук, Г. Луцишин та А Гончарук, Н. Ржевська та інші.

Аналізу досвіду культурної дипломатії зарубіжних країн у своїх наукових роботах приділяли увагу Р. Бейкер, Ю. Ведрін, С. Вайгель, М. Вишомірські, Ж.-М. Джіан, М. Каммінгс, Д. Кларк, Ж.-Ж. Курляндський, Ж. Лежандр, П. Лейн, М. Ліндінг, С. Марк, Дж. Най, А. Стефан, Ф. Черні, А. Хей та інші. Не залишається поза увагою ця проблема й у наукових розвідках українських науковців, зокрема І. Гавриленка, Н. Сербіної, О. Кучмій, Г. Луцишин, А. Гончарука, О. Розумної, Т. Браніцької, Н. Кащенко, І. Кухар та ін.

Серед українських дослідників, які досліджували питання місця культурної дипломатії у зовнішньополітичному спрямуванні української держави, варто відзначити Д. Веденєєва, А. Гончарука, В. Кострова, М. Кулініча, Г. Луцишин, І. Мусієнко, Т. Пересунько, О. Розумну, Н. Сербіну, В. Ціватого та інших. Незначна кількість праць свідчить про недостатнє вивчення культурної складової української дипломатії [56, с. 89].

Питаннями розвитку культурної дипломатії сучасної України, її ролі у розвитку держави та інститутів громадянського суспільства займалися такі українські науковці як С. Гуцал, Н. Колесніченко-Братунь, Н. Мусієнко, О. Кучмій, І. Сухорольська, Н. Сербіна, Я. Турчин, Г. Шамборовський та інші [33, с. 25].

Разом із тим, незначна кількість українських наукових праць свідчить про недостатній рівень вивченості культурної складової української дипломатії та необхідність подальших досліджень цієї проблематики.

Джерельна база дипломної роботи представлена переважно міжнародними й національними нормативно-правовими документами та офіційними сайтами Посольства України в сусідніх країнах. Так, правовою основою української культурної дипломатії є:

- Конвенція про створення Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО);
- Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту;
- Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності;
- Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини;
- Другий протокол до Гаазької Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту;
- Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини;
- Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [56, с. 91].

Важливе значення для здійснення культурної дипломатії мають також угоди, розроблені під егідою Ради Європи:

- Європейська культурна конвенція (Париж, 1954);
- Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини;
- Європейська конвенція про транскордонне телебачення;
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин;
- Рамкова конвенція про захист національних меншин;
- Конвенція про визнання 92 кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні [56, с. 91-92].

При аналізі стану культурної взаємодії сучасної України з сусідніми країнами ми послуговувались також: Договором між Міністерством культури і

мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки про співробітництво в галузі культури; Договором про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією; Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту; Угодою між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про співробітництво в галузі культури, освіти та науки; Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені.

Розкриваючи питання культурної взаємодії України, ми використовували офіційні сайти Посольства України в Республіці Польща, Посольства України в Словацькій Республіці, Посольства Угорщини; Посольства України в Угорщині; Посольства України в Республіці Молдова та Почесного Консульства Республіки Молдова у Хмельницькому.

Аналіз джерельної бази дослідження та ступеня вивчення проблеми української культурної дипломатії дозволяє відзначити, що, на відміну від європейських чи американських досліджень, цей напрям для України є відносно новим та актуалізується переважно з євроінтеграційними процесами нашої країни.

1.2. Сутність та особливості поняття культурна дипломатія

Відповідно до Української дипломатичної енциклопедії, дипломатія визначається як «офіційна діяльність глав держав та глав урядів, відомств закордонних справ, дипломатичних представництв та інших органів зовнішніх зносин з реалізації цілей і завдань зовнішньої політики держави, а також захисту прав та інтересів держави, її установ і громадян за кордоном». Вона є одним із найважливіших засобів здійснення зовнішньої політики держави, що

полягає у вирішенні спірних питань виключно мирними засобами, шляхом переговорів та домовленостей [67, с. 316].

У Оксфордському словнику англійської мови зустрічаємо тлумачення поняття дипломатії у значенні:

- здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів;
- методу, за допомогою якого міжнародні відносини регулюються та здійснюються послами й посланниками;
- роботи чи мистецтва дипломата [Див.: 67, с. 316].

У дипломатичних та академічних колах, згідно з Українською дипломатичною енциклопедією, дипломатія зазвичай трактується як наука міжнародних відносин або мистецтво ведення переговорів, що включає «переговорний процес, підписання міжнародних угод із метою запобігання чи врегулювання міжнародних конфліктів, пошуки компромісів та взаємоприйнятних рішень, вивчення основних тенденцій та перспектив розвитку як регіональних, так і глобальних міжнародних відносин із метою розширення та поглиблення міжнародного співробітництва тощо». Головними індикаторами дипломатії визначають:

- належність до сфери міжнародних відносин і зовнішньої політики держави;
- впровадження механізму перемовин і домовленостей як пріоритетного інструменту мирної організації міждержавних відносин;
- наявність інституту державних службовців – дипломатів, що безпосередньо виконують обов'язки, передбачені нормативними документами дипломатичної служби держави [67, с. 316].

Г. Удовенко та Ю. Гавінський у Політологічному енциклопедичному словнику трактують дипломатію як «засіб здійснення зовнішньої політики держави, який становить сукупність мирних заходів, пов'язаних зі здійсненням міжнародних відносин; офіційна діяльність державних органів, що здійснюють

функцію представництва держави, спрямовану на реалізацію зовнішньої політики держави». Вона є сукупністю мирних заходів, спрямованих на зміцнення міжнародного співробітництва та, за необхідності, на запобігання міжнародним конфліктам, їх врегулювання, пошук компромісів та прийнятних рішень. Керівництво дипломатичною діяльністю держави покладається на уряд, але безпосереднє оперативне керівництво здійснює відомство закордонних справ [43, с. 155].

Зазвичай зовнішньополітичний сегмент належить до цільової групи стратегічного впливу та покладається на Міністерство закордонних справ і на усі наявні державні зовнішньополітичні інструменти. Проте, набір цих інструментів сьогодні є ширшим за діяльність певної державної зовнішньополітичної установи. Одним із таких інструментів, що широко застосовується сьогодні для оптимізації зовнішньополітичної діяльності будь-якої держави, є публічна дипломатія [5, с. 171]. Аудиторія її дуже широка і охоплює різні верстви суспільства. Публічну дипломатію визначають як комплекс заходів, здійснюваних центральними та закордонними органами зовнішніх відносин держави щодо вивчення ставлення й інформування громадськості за кордоном, а також налагодження контактів з іншими країнами для покращення власного іміджу та реалізації національного інтересу [13, с. 60].

Основними методами дипломатії прийнято вважати: «офіційні та інші візити і переговори на найвищому та високому рівнях, дипломатичні конгреси, конференції, наради та зустрічі, укладення міжнародних договорів та інших дипломатичних документів, участь у роботі міжнародних організацій та їх органів, представництво держави за кордоном, дипломатичне листування». Крім того, сьогодні значно актуалізується активна комунікація з громадськістю, що сприяє зближенню держави з політикою [43, с. 155-156].

Сучасна дипломатія передбачає наявність основної ланки закордонних органів зовнішніх відносин держави – постійних дипломатичних

представництв, акредитованих в інших державах (посольств, місій). Створення таких постійних органів можливе лише за умови встановлення дипломатичних відносин між зацікавленими державами, налагодження яких передбачає юридичне визнання іншої держави та взаємну згоду мати ці відносини.

На думку американського професора Г. Моргентау, дипломатія у широкому значенні складається з таких елементів:

- можливість визначати власні цілі та оцінювати цілі інших країн з урахуванням сили (наявної чи потенційної), якою можна скористатися для їх втілення;
- можливість визначити ступінь сумісності різних цілей;
- здатність використовувати три основні засоби досягнення власних цілей: переконання, компроміс та погрозу силою [43, с. 156].

Останнім часом стає помітним зростання зацікавленості дослідницьким середовищем потенційними можливостями культурної дипломатії. Воно значною мірою пов'язане з осягненням певних вад традиційної і, особливо, «силової» дипломатії, які періодично виявляються нездатними успішно вирішити важливі міжнародні питання через нерозуміння специфіки конкретного народу або держави. Вчені вказують на необхідності надавати значної уваги при здійсненні зовнішньої політики таким компонентам як культура, цінності, релігія та менталітет. Власне, культурна дипломатія й працює в цій сфері, створюючи основу для поживлення та підвищення ефективності міжнародної співпраці [56, с. 89].

Культурна дипломатія є одночасно новим, але, у той же час, й доволі старим явищем у царині дипломатії. Це можна пояснити тим, що, з одного боку, перші згадки про культурну дипломатію в міждержавних відносинах походять з II-III тис. до н. е., але з іншого, як окреме явище, вона починає вивчатися лише після Другої світової війни [5, с. 172].

Особливим поштовхом для культурної дипломатії стало усвідомлення того, що культура становить один із основних чинників забезпечення державних інтересів. На думку Н. Ржевської, культурна дипломатія, з одного боку, є продуктом, проте з іншого – механізмом, що забезпечує функціонування зовнішньополітичних інструментів, оскільки здатна впливати на думку світової спільноти та формувати необхідний порядок денний [51].

В сучасній науці існує ототожнення культурної дипломатії з «м'якою силою», що є важливим складником інструментарію міжнародних відносин, що дозволяє переконувати за допомогою культури, цінностей та ідей. Вона включає «силу привабливих ідей або можливостей встановити пріоритетний політичний порядок денний та визначити взаємовідносини шляхом забезпечення національних інтересів з урахуванням уподобань іншої сторони» [Цит. за: 55, с. 123-124].

Культурна дипломатія має велике значення у відносинах певної держави із зовнішнім світом. Жодна економічна чи військова міць країни, її провідні позиції в світі не зможуть оволодіти серцями та розумом світової спільноти.

Зазвичай виокремлюють три головні властивості культурної дипломатії: масштаб, тобто обсяг залучених заходів, ненасильство й непомітність.

Сьогодні панує думка, що культурну дипломатію варто розглядати у якості складової частини публічної дипломатії. Є. Пажтінка вказує на те, що поняття «публічна дипломатія» є ширшим за поняття «культурна дипломатія», оскільки перше включає цілий комплекс заходів, які не потрапляють до сфери функціонування другої. Такий підхід є загальнопоширеним серед дослідників культурної дипломатії, проте викликає питання у Т. Браніцької та ін. щодо існування інших, окрім культурної дипломатії, складових публічної дипломатії [5, с. 172-173].

Системні дослідження в галузі «культурної дипломатії» починають з'являтися після Другої світової війни, у яких науковці визначали її як

досягнення зовнішньополітичних цілей через культурну комунікацію або іншу дипломатичну діяльність, пов'язану з культурою [18]. Відповідно поняття «культурна дипломатія» досить нове у науковому просторі. Вважається, що вперше термін «культурна дипломатія» використав у 1959 році спеціальний помічник Держсекретаря Сполучених Штатів з питань координації міжнародних освітніх та культурних зав'язків Р. Таєр [36, с. 129]. Проте, у науковий вжиток його вводить американський вчений Ф. Баргхорн, розуміючи під ним маніпулювання культурним матеріалом і кадрами в пропагандистських цілях. Але очевидним є той факт, що таке визначення не відповідає цілям і завданням, які сьогодні постали перед культурною дипломатією [56, с. 90]. Натомість інший американський політолог М. Каммінгс пропонує визначення, за яким культурна дипломатія подається як «обмін ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими аспектами культури між націями та їх народами для сприяння взаєморозумінню» [75, р. 1]. У свою чергу, колишній директор Польського Інституту в Україні та США Є. Онух, будучи переконаним у тому, що дипломатія є складовою культури, а не навпаки, визначає культурну дипломатію як «діяльність багаторічну, інструмент державної політики, розрахований на тривалу перспективу». Вона не має бути специфічним інструментом домінуючої політичної орієнтації, а повинна становити продаж іміджу держави через засоби культури [51].

Культурній дипломатії притаманний чималий спектр можливостей впливу на аспекти національної безпеки, формування міжнародного авторитету країни, сприяння культурному та економічному розвитку, збереження національної ідентичності, вдосконалення системи демократичних цінностей тощо.

М. Ожеван та О. Кучмій в Українській дипломатичній енциклопедії подають наступні визначення «культурної дипломатії»:

1) зовнішня культурна політика (культурополітика), мета якої полягає у збереженні національної культури, обстоюванні національно-культурної

ідентичності в міжнародному співробітництві тощо; поєднує політику держави щодо певних сфер культурної діяльності, культуру зовнішньополітичної діяльності, інструментальне використання культури та культурних норм у зовнішньополітичних діях;

2) врахування в дипломатичній діяльності держави культурних факторів задля досягнення міждержавного порозуміння через подолання культурних бар'єрів;

3) використання різноманітних чинників культури, мистецтва й освіти з метою захисту й просування на міжнародній арені національних інтересів [67, с. 332].

А от за визначенням, що подається на сайті Інституту культурної дипломатії, вона трактується як курс дій, що базуються на обміні ідеями, цінностями, традиціями та іншими аспектами культури чи ідентичності, які застосовують для зміцнення відносин, посилення соціально-культурної співпраці, просування національних інтересів на зовнішній арені [79]. Подібне визначення культурної дипломатії, як різновиду дипломатії, зустрічаємо й у низки українських дослідників [56, с. 90; 38, с. 118; 18, с. 66].

Н. Сербіна та О. Кучмій у своїй роботі стверджують, що в сучасній науці культурну дипломатію визначають як наукову субстанцію та реальність політики міжкультурного співробітництва, що має національну специфіку й технології здійснення та використовується як інструмент міжурядового співробітництва або «м'якого впливу» задля забезпечення національних інтересів на глобальному, регіональному і національному рівнях [55, с. 124].

О. Розумна вважає культурну дипломатію сукупністю прийомів, методів і практичних заходів, розроблених та реалізованих зовнішньополітичними відомствами та/або іншими уповноваженими державними органами, які підтримують дипломатичну діяльність держави шляхом поширення зразків національної культури серед зарубіжної аудиторії [Див.: 33, с. 26].

Сьогодні термін «культурна дипломатія» по різному вживається та носить різне змістове значення у різних країнах. Так, наприклад, у Франції він застосовується у якості синоніму зовнішньої культурної політики країни. В Австрії, Нідерландах та Швеції послуговуються поняттям «міжнародна культурна політика» щодо спрямованої зовнішньополітичної доктрини. А от у Великобританії прийнято вживати термін «міжнародні культурні відносини» у значенні міжкультурної взаємодії [55, с. 123].

Поняття «культурна дипломатія» вживається для характеристики процесів обміну ідеями та інформацією, мистецтвом, способом життя, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими культурними аспектами, що спрямовані на покращення взаєморозуміння між народами. Як правило це двосторонній процес, проте, іноді «культурна дипломатія» може здійснюватись у односторонньому порядку, коли одна країна зосереджує свої зусилля на просуванні власних національних інтересів у глобальному культурному полі.

На думку У. Глейда, культурна дипломатія застосовується головним чином для того, щоб донести до усього світу здобутки певної країни в різних сферах, зокрема й у культурній, а також для кращого розуміння культур інших країн. Вона, як зазначає К. Малкехі, реалізується урядовими інститутами, що репрезентують національні інтереси країни за її межами та застосовує непрямі методи позиціонування через технології публічних відносин, втілюється через освітні програми й культурний обмін [55, с. 123].

До головних завдань сучасної культурної дипломатії в основному пропонують зараховувати:

- формування іміджу держави;
- розвиток зовнішньої політики;
- реформування національної культурної політики, її модернізація та оновлення [33, с. 27].

О. Розумна під основними завданнями культурної дипломатії визначає наступні:

- враховуючи зовнішнє спрямування – це забезпечення сприятливого іміджу держави та успішності її міжнародної політики;
- враховуючи внутрішній напрям – зміна культурної парадигми та реформування культурної політики задля забезпечення якості культурного продукту [52, с. 5-6].

Враховуючи те, що головне завдання культурної дипломатії полягає у створенні державою власного оригінального національного культурного продукту, сфери культурної політики та культурної дипломатії тісно пов'язані. На культурну дипломатію покладається реалізація завдання щодо наповнення національної культури неординарним і глибоким змістом, а на культурну політику – інтеграція цього змісту в систему міжнародної культурної комунікації [52, с. 6].

Основні інструменти культурної дипломатії включають:

- програми освітніх обмінів (студентів, аспірантів, учених та науковців);
- організацію внутрішнього та зовнішнього туризму;
- програми відвідання країни іноземними послами;
- популяризацію мови держави у світі та сприяння її вивченню іноземною аудиторією;
- поширення знань про державу, її культуру, а також організацію культурних заходів та обмінів (включаючи переклад і поширення книг національних видавництв);
- забезпечення широкого спектру мовлення (радіо, телебачення, інтернет) для іноземної аудиторії;
- популяризацію та поширення національної кухні в Європі та світі;
- популяризацію сучасної музики українських колективів і виконавців, народної музики й фольклору;

- забезпечення легкого доступу іноземцям до інформації щодо історії, звичаїв і традицій України;
- забезпечення участі представників України на міжнародних виставках і форумах, літературних вечорах та інших мистецьких заходах;
- презентацію України як держави з високими спортивними та культурними досягненнями;
- визнання українськими усіх культурних досягнень українців і тих здобутків, що були знайдені на території сучасної України;
- захист інтересів України в міжнародних суперечках у сфері культури [5, с. 171-172].

Отже, попри відносно недавнє входження терміну культурна дипломатія до наукового вжитку, сама ж вона досить давно вкорінена у зовнішньополітичній практиці. Так, із самого початку становлення міжнародних відносин, у ролі неформальних або культурних дипломатів виступали представники різних соціальних прошарків та груп. Культурна дипломатія, у порівнянні з «жорсткою силою», покликана переконувати та впливати виключно завдяки культурі, цінностям і ідеї.

1.3. Місце та значення культурної дипломатії у зовнішній політиці держави

Дипломатія, як певний інструмент зовнішньої політики, існує з давніх часів, проте, як характеристика діяльності держави у сфері зовнішніх відносин, термін «дипломатія» починає вживатися у Західній Європі наприкінці XVII століття. Разом зі змінами зовнішньополітичних цілей і завдань держав у різні періоди суспільного розвитку, змінювались й методи та прийоми дипломатії. Кожне історичне утворення мало й свою дипломатію. Так, вже у XVI-XII ст. до н. е. досить високого рівня сягає дипломатія в Стародавній Індії (з її методами

превентивної дипломатії) та в Єгипті (міжнародні договори укладались за правилами дипломатичного мистецтва, подібного сучасному часу). Не менш розвинутою була й давньокитайська дипломатія. Тут вперше в історії зафіксована практика підписання міжнародних угод щодо вирішення спірних питань та укладення договорів про ненапад.

Найвизначнішого ж впливу на світову дипломатію здійснили дипломатії Стародавньої Греції, Риму та, пізніше, Візантії. Грецька дипломатія відіграла важливу роль у розвитку майбутньої методології зовнішніх відносин, разом із тим вона відкрито застосовувала обман і підступність, що з часом перейшло до практики римлян. Особливість римської дипломатія полягала у застосуванні сили проти слабшого ворога та провокуванні суперечок між сусідами. Візантія, увібравши значну частину негативного досвіду з грецької та римської дипломатії, перенесла його до Венеції та інших італійських міст. Так, їм у спадок дістались такі методи та ознаки, як інтриги, підступність, шахрайство тощо, які фактично впливали на форми й методи дипломатії в більшості країн аж до Нового часу. Вважається, що лише французька дипломатія з поч. XVIII століття поступово починає набувати більш моральних форм.

Міжнародна комунікація в культурній сфері має також давню історію, розвиваючись під дією природних потреб спільнот у долученні до досвіду та культурних досягнень сусідів, а також можливостей ділитися власними культурними надбаннями. Так, наприклад, римський поет Горацій вказував на те, що Греція, у свій час завойована римлянами, змогла своїх переможців полонити культурно, маючи надзвичайний вплив своєї культури на формування римської державності [Див.: 56, с. 89]. Разом із тим, коли мова заходить про практику цілеспрямованого застосування культурних чинників для досягнення зовнішньополітичних цілей, дослідники акцентують увагу на діяльності місіонерів середньовічної Візантії, які разом із поширенням релігійного вчення, просували й загальні світоглядні думки, певні ідеї, вірування й порядки [5,

с. 172]. Значно пізніше, у США, Т. Джефферсон наголошував на ролі культури у формуванні репутації країни, гарантуванні поваги й шани до неї у світі [Див.: 56, с. 89].

Основу для нової європейської моделі дипломатії було закладено Вестфальським мирним договором у 1648 році. Остаточне ж її формування було оформлене Віденським (1814-15 рр.) та Аахенським (1818 р.) конгресами, де фактично відбулося затвердження принципу легітимізму, що спричинило ріст уваги до прав, до засад міжнародних відносин і до дипломатичної служби [67, с. 316]. До того ж, Віденським конгресом було упорядковано систему постійної дипломатії, що визнавалась необхідним та важливим аспектом міждержавних відносин. З того часу великі держави обмінювались посольствами та послами, натомість відносини з малими державами вибудовувались через дипломатичні місії й міністрів. Таким чином формувалась загальновизнана дипломатична професія, характерними властивостями якої були аристократичне походження її представників та таємничість методів [22, с. 196-197].

Вважається, що Франція була першою країною в сучасній історії, що запровадила цілеспрямоване застосування культурної дипломатії. Так, зусиллями французького дипломата П. Кабмона був заснований Французький інститут з філією в Барселоні, метою якого була популяризацію французької мови. Крім того, у часи Першої світової війни в структурі французького міністерства закордонних справ з'явився аташе з питань культури, а дещо пізніше й окремий Директорат з культурних зв'язків [5, с. 172].

Переломним моментом у розвитку сучасної дипломатії стали Перша світова війна, а також події під час і після неї, зокрема оприлюднення «Чотирнадцяти пунктів» В. Вільсона та відмова радянської росії від кабальних договорів й «таємної дипломатії». Після Першої, а потім й Другої світової війни, виникли сприятливі умови для утворення перших універсальних міжнародних організацій, головне завдання яких полягало в упередженні війн

(Ліга Націй та ООН), а також більшій відкритості дипломатії та активнішій участі держав у взаємовигідному міжнародному співробітництві. З ухваленням ряду міжнародно-правових актів (Статуту ООН, Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року тощо), спрямованих на регулювання дипломатичних та консульських відносини та багатосторонню дипломатію, світова дипломатія нарешті отримала цілком сформований набір цивілізаційних інструментів. До цього додалися ще й сучасні глобальні зміни, що також значною мірою вплинули на її стиль. Так, значного поширення набули засоби зв'язку та інформації, суттєво розширивши інформаційні джерела, що дозволило дипломатам діяти швидше й активніше. Також істотно змінилася й роль у політиці громадськості, що варто враховувати в сучасній дипломатії [67, с. 316-317].

Особлива увага на сучасному етапі приділяється превентивній дипломатії, тобто діям на випередження подій, оскільки значно легше попередити або загасити конфлікт, який лише починає назрівати, аніж усувати уже існуючі ускладнення, особливо якщо вони переросли у військове зіткнення та призвели до людських втрат. Відповідно, сучасна дипломатія є розвиненою та чітко структурованою системою, здатною швидко реагувати на світові зміни. Вона повинна жорстко захищати інтереси держави у політичній та безпековій сферах, відстоювати інтереси своїх громадян за кордоном, а також забезпечувати реалізацію інтересів підприємств держави на зовнішніх ринках [67, с. 317].

Як стає зрозумілим, поряд із економічними відносинами, збройними силами, службою розвідки та ін., дипломатія є одним з основних інструментів зовнішньої політики. Культурна дипломатія, в свою чергу, є одним з різновидів дипломатії. Значущість її полягає у тому, що поряд з владою провідну роль у ній відіграє суспільство, розвиваючи міждержавне співробітництво та створюючи комунікаційні мережі між представниками різних сфер культури, освіти та мистецтва країн світу. Перш за все, культурна дипломатія спрямована

на формування громадської думки про певну країну, закладає підвалини подальшої співпраці з іншими народами, сприяє позитивному ставленню до них, допомагає позбутися негативних стереотипів [33, с. 26].

Культурна дипломатія послуговується культурною спадщиною країни у якості засобу досягнення мети. До цієї спадщини належать:

- мистецтво, яке включає живопис, скульптуру, театр, кінематограф, музику тощо;
- література, що реалізується через такі ініціативи, як створення бібліотек за кордоном, переклад творів українських авторів на інші мови);
- освіта, що проявляється у пропозиціях надання різноманітних програм навчання для іноземних студентів, втілюються проекти наукового та академічного обміну та мовні програми за кордоном та ін. [Див.: 56, с. 89].

Сучасні держави активно використовують культурну спадщину для інтенсифікації культурної взаємодії.

Культурна дипломатія країни має насамперед враховувати запити суспільства щодо його культурних потреб, відповідати тенденціям розвитку сучасної культури в світі, брати у ньому участь та формувати нові ідеї. До того ж міжкультурні контакти є важливим фактором лобіювання зовнішньополітичних інтересів країни через генерування національних культурних цінностей [33, с. 26].

Зовнішня культурна політика становить невід'ємну складову частину національної політики міжкультурної комунікації. Формування та втілення її передбачає, насамперед, творення позитивного культурного іміджу країни та поширення його у світі з урахуванням багатих культурних традицій країни та динаміки розвитку культурного життя на сучасному етапі. Культурна присутність країни за її межами, а також іноземна культурна присутність в межах території цієї держави, сприяє гідній її інтеграції у світову політику, відповідно до її історичної спадщини, геополітичного становища та

потенціальних можливостей. Залежно від спрямованості кожна держава розробляє національну стратегію щодо реалізації власної зовнішньої культурної політики [55, с. 122].

Культурна дипломатія становить важливий напрям сучасної державної політики та сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку країни, поширенню відомостей про неї через організацію культурних та мистецьких заходів, функціонування культурних інститутів, просування мистецтва, культурної спадщини тощо. Культурна дипломатія сприяє створенню позитивного образу країни в світі та розвитку й зміцненню відносин між державами. Від ефективності її функціонування залежить й успіх на міжнародній арені та захист національних інтересів [33, с. 26].

Практика забезпечення культурної присутності за кордоном та популяризації національної культурної спадщини, що є одним із зовнішньополітичних пріоритетів більшості країн світу, спричинена наступними факторами:

1) культурна співпраця покликана сформувати придатний клімат для успішної реалізації зовнішньої політики та забезпечення країні гідного місця у світі, що відповідало би її геополітичному становищу;

2) культурні зв'язки мають допомагати створенню позитивного та об'єктивного іміджу країни у світі, викликати та сприяти почуттю симпатії до неї, збільшувати кількість друзів, демонструвати відкритість суспільства тощо [56, с. 90-91].

Застосовуючи культурну дипломатію у якості своєрідного інструменту з досягнення політичних цілей, держава здатна:

- підвищити ефективність своєї зовнішньої політики;
- зміцнити власний авторитет, престиж свого уряду та його політики на міжнародній політичній арені та рівні світової спільноти;
- долати упереджене ставлення до країни;

- зменшити негативний політико-ідеологічний вплив та зміцнити міжнародний авторитет держави;
- демонструвати відкритість суспільства та його демократичні цінності;
- впливати на формування багатопольярної системи міжнародних відносин, що відображає культурну і політичну різноманітність та взаємозалежність сучасного світу;
- створити сприятливий економічний клімат для іноземних інвестицій, підтримувати розвиток туристичної індустрії;
- презентувати культуру як складову формування державного бренду;
- позиціонувати політику держави, яка має високий науковий, інтелектуальний та культурний потенціали [55, с. 122-123].

Враховуючи те, що основним завданням дипломатії будь-якої країни є формування її позитивного іміджу, що, безумовно, є комплексним та багатограним, культурна дипломатія становить один з механізмів його реалізації.

Власну зовнішню політику та захист національних інтересів держава реалізує різними способами:

- перемовинами, укладанням міжнародних договорів і угод;
- силовими методами, тобто насильством, погрозами, застосуванням військової сили;
- економічними засобами, зокрема санкціями, ембарго, різноманітним «стимулюванням» на кшталт надання кредитів, постачання енергоресурсів за пільговими умовами тощо.

Разом із тим, при забезпеченні своєї репутації та іміджу на зовнішній арені, будь-яка держава змушена звертатись не лише до політичних та економічних ресурсів, але й свого культурного потенціалу. Відповідно, керівництво держави, зважаючи на національні інтереси та виклики національної безпеки, змушене докласти значних зусиль, у тому числі й

фінансових ресурсів, задля активізації культурної дипломатії та популяризації культурної спадщини країни світовому культурному просторі [Див.: 56, с. 90].

Культурний чинник впливає на формування позитивного іміджу країни за її межами, сприяє поширенню об'єктивної інформації щодо неї, що, врешті-решт, призводить до конструктивного та довгострокового розвитку й інших сфер міждержавної взаємодії. У наслідок цього, в останні десятиліття спостерігається ріст зацікавленості культурною дипломатією з боку провідних світових країн, активно застосовуються її форми та методи, що сприяє формуванню привабливого іміджу країни, поширенню інформації про неї та її упізнаваності у міжнародному середовищі.

Оскільки культурна співпраця є самостійною складовою міждержавної взаємодії, яка сприяє досягненню певних зовнішньополітичних цілей держави, її реалізація можлива лише через тісний симбіоз традиційних дипломатичних і спеціальних культурних установ. Ці спеціальні установи, розширюючи та поживляючи культурну співпрацю, опосередковано впливають й на вирішення політичних завдань.

Слід зазначити, що формування позитивного іміджу країни потребує застосування широкого спектру форм культурної співпраці – організацію форумів, фестивалів, гастролей провідних колективів, проведення виставок, ярмарок, днів національної культури тощо. При їх організації на представників дипломатичних установ покладається вирішення організаційних питань, зокрема оформлення документів та переговори з інститутами влади країни перебування. А на працівників культурних фондів – опікування змістовою складовою.

Позитивний образ країни неможливо сформувати без використання комунікаційних стратегій у сфері культурної дипломатії, зокрема у сфері інформаційної політики для популяризації національної культури за кордоном. Залежно від мети, культурна дипломатія може використовувати такі форми

комунікаційних стратегій, як презентація, маніпуляція і конвенція. Остання форма, на думку дослідників, найбільш сприятлива для формування іміджу країни, оскільки передбачає не лише популяризацію свого культурного продукту, але й налагодження постійного діалогу, що гарантує стабільність і тривалість співпраці [51].

Головним суб'єктом культурної дипломатії в світі тривалий час залишається держава, хоча під впливом глобалізаційних процесів цей статус поволі послаблюється. За цих умов, поряд із державними суб'єктами культурної дипломатії, національні інтереси починають репрезентувати також й неурядові та громадські організації, політичні діячі та активісти громадяни, журналісти, представники мистецької спільноти, науковці та студентство [56, с. 91].

Координатором культурної дипломатії держав світу є ЮНЕСКО¹, організація, стрижнем функціонування якої є «створення умов для діалогу між цивілізаціями, культурами та народами на основі поваги до спільних цінностей. ... Місія ЮНЕСКО полягає в тому, щоб сприяти розбудові миру, викоріненню бідності, сталому розвитку та міжкультурному діалогу через освіту, науку, культуру, комунікацію та інформацію» [77]. Основною метою ЮНЕСКО визначено сприяння «зміцненню миру та безпеки шляхом розширення співпраці народів у галузі освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги до справедливості, законності та прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, для всіх народів без огляду на расу, стать, мову або релігію» [21].

Культурна дипломатія, сприяючи розумінню ідеалів і цінностей різних культур, здатна слугувати інструментом творення толерантності, взаємоповаги та неупередженого ставлення до представників інших культур у сучасному

---

¹ ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (англ. – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO))

світі. Усвідомлюючи це, значна кількість країн намагаються докладати максимум зусиль щодо популяризації своєї мови, створюючи сприятливі умови для її вивчення. Так, до прикладу, Інститут Гете, з моменту свого заснування до сьогодні, перетворився з центру підготовки вчителів німецької мови на потужну структуру, яка дозволила кожному бажаючому не лише вивчати німецьку мову, але й долучитись до німецької культурної спадщини [51].

На ефективність діяльності інституцій культурної дипломатії, за умови чіткого державного фінансування, впливають наступні фактори:

- підпорядкованість зовнішньополітичній державній установі;
- популяризація мови та надання послуг з її вивчення;
- ретрансляція українських та загальноєвропейських цінностей;
- відповідність культурним запитам країни перебування;
- налагодження довготривалих зв'язків та розвиток продуктивного партнерства;
- підтримка сучасних культури та мистецтва;
- мережева структура;
- підтримка літературних проєктів та книговидання.

Діяльність інститутів культурної дипломатії виходить за рамки дипломатичних заходів, підтримуючи гастрольну діяльність та сприяючи розвитку різних напрямів культури та мистецтва, зокрема кінематографа, театру, візуального мистецтва, музики, архітектури та музеєзнавства [5, с. 174].

Отже, не зважаючи на давню історію міждержавної культурної комунікації, значним поштовхом для розвитку культурної дипломатії стало усвідомлення того, що культура здатна стати одним із головних чинників забезпечення державних інтересів на сучасному етапі. Вона перетворюється на напрям сучасної державної політики та сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку країни.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

2.1. Досвід формування та розвиток культурної дипломатії європейських країн

Низка вчених звертають увагу на існування декількох стилів дипломатії, серед яких виділяють європейський стиль з характерним акцентом на дипломатії як звичайному інструменті, американський стиль, революційний стиль та стилі «третього світу», які різними способами переважно акцентують на моральності визнання інших країн та побудови відносин з ними. Однак на практиці дипломатія значною мірою відображає європейську традицію, відповідно до якої дипломати представляють погляди та інтереси іншої сторони перед урядом своєї країни та урядом країни, в якій вони працюють, намагаючись досягти їх примирення шляхом перемовин [22, с. 196].

Попри подібність цілей, серед держав існують й певні розбіжності у визначені спрямованості культурної дипломатії. Деякі країни (наприклад Австрія та Великобританія) за допомогою культури, мистецтва, культурних обмінів, експорту та туризму намагаються модернізувати власний імідж. Так, Австрія прагне позиціонувати себе як сучасну та прогресивну країну, Великобританія, натомість, акцентує на власному творчому потенціалі та науковій інноваційності. А от Нідерланди вдаються до образу «культурно вільного порту». Дані приклади дають можливість зрозуміти, що для переважної більшості країн культурна дипломатія є ефективним та пріоритетним інструментом зовнішньої політики щодо формування й утвердження позитивного та привабливого іміджу своєї держави у світовій політиці [55, с. 123].

Культурна дипломатія залишається надважливим напрямом зовнішньої політики таких сучасних європейських країн, як Франція, Німеччина, Великобританія, Польща та ін. Так, наприклад, Німеччина у свій час розгорнула масштабну культурну дипломатію задля змін у сприйнятті своєї держави та її громадян міжнародною спільнотою. Особливо важливою вона виявилась при польсько-німецькому примиренні, оскільки воно базувалося на діалозі та спільних цінностях. Великобританії взагалі вдалося створити модель публічної дипломатії, що сьогодні є прикладом для інших країн.

Враховуючи значущість міжкультурної комунікації та необхідність відстоювати зовнішньополітичні інтереси, впливові європейські країни для продукування цінностей у різних соціокультурних контекстах, вдаються до формування мереж культурних структур, які б діяли за кордоном і відігравали значну роль у розвитку міжнародних відносин. Функціонування цих інституцій тісно пов'язане та відповідає цілям культурної дипломатії. Тут варто звернути увагу на такі дипломатичні інституції як Британська Рада, Французький та Польський Інститути, Чеський центр та Інститут Гете, які визнані світовими лідерами культурної дипломатії, й діяльність яких відбувається паралельно з діяльністю дипломатичних інститутів цих країн. Вони головним чином спрямовують свою діяльність на реалізацію великих міжнародних культурних проєктів, об'єднання великих міжнародних спільнот та забезпечення платформи для спілкування й обміну досвідом на міжнародному рівні. Основні їх завдання передбачають лобювання зовнішньополітичних інтересів країни, забезпечення міжкультурної комунікації та формування цінностей у різних соціокультурних контекстах.

Значну роль у функціонуванні європейських інституцій культурної дипломатії, діяльність яких часто підпорядковується МЗС, відіграє державна підтримка. До того ж вони мають мережеву структуру та керуються національною стратегією. Важливу роль також відіграють популяризація

держаної мови, сучасної культури та мистецтва, а також підтримка літературних проєктів та видавництва книг.

Європейські міжнародні культурні інституції активно поєднують культурну діяльність з дипломатичною, оскільки більшість з них підпорядковуються МЗС та працюють при дипломатичних установах [33, с. 27].

Один з напрямків розвитку культурної дипломатії полягає у вивченні та поширенні державної мови. Найбільш активними серед європейських країн у цьому спрямуванні виявились Франція, Великобританія та Німеччина, у яких переважна більшість закладів культури починають свою діяльність з мовної складової.

Іншим напрямком діяльності культурних установ є підтримка сучасної культури. Так, один із напрямків діяльності Чеського центру в Києві полягає у підтримці нової альтернативної музики, а в статуті Чеських центрів вказується на направленості їх діяльності на розвиток нових тенденцій у мистецтві. Натомість, Французький інститут в Україні та Британська рада активно займаються популяризацією національного кіно [33, с. 27].

Досить поширеним засобом культурного впливу у міжнародних проєктах стала підтримка книговидавництва. Не менш важливими в цьому контексті виявились й перекладацькі проєкти, оскільки переклад сам по собі формує діалог між культурами. До прикладу, у 2006 році Польський Інститут та Міжнародний Фонд «Відродження» започаткували щорічний конкурс для українських видавців «Переклад сучасної польської наукової літератури та есеїстики українською мовою», завдяки якому у українських книгарнях з'явилась польська наукова і художня література. В свою чергу Посольство Франції в Україні заснувало програму підтримки видавничої справи «Сковорода», яка сприяє перекладам з французької мови на українську. Британська Рада також декларує свою зацікавленість в перекладацьких

проектах, підтримуючи їх розширення поряд із значною присутністю англомовної літератури в Україні [33, с. 27-28].

Визначаючи одним із головних пріоритетів сучасного Європейського Союзу підвищення рівня активності та динамічності європейської культури на міжнародній арені, нагальною виявилась потреба у творенні нових ініціатив в межах культурної дипломатії. Одна із них полягає у заснуванні «творчих центрів» Європи в Китаї та Бразилії. Інша передбачає створення посад спеціальних представників з питань культурних обмінів і програм у представництвах Європейського Союзу. Крім того, спільним вектором залишається розвиток співпраці між членами ЄС з метою максимального розширення культурної дипломатії, налагодження співробітництва між культурними інституціями та громадянським суспільством [51].

Практика Європейського Союзу засвідчила необхідність розвитку нових напрямків культурного діалогу та співробітництва, у тому числі через урядові та неурядові програми. Розвиток культурної дипломатії держав Європейської Союзу вплинув на ефективність їх зовнішньої політики, сприяв росту їх престижу, зменшенню впливу негативних стереотипів і зміцненню авторитету [33, с. 28].

Сучасним міжнародним відносинам притаманне використання традиційних моделей міжкультурної співпраці. Кожній з цих моделей притаманна певна специфіка та національна політична стратегія. Вони на практиці відображають, насамперед, європейську традицію, що характеризує зовнішню політику Франції, Великобританії та Німеччини.

Перша відповідає цілеспрямованій зовнішній політиці Франції, яка системно інтегрує міжкультурне співробітництво в практику міжнародних відносин. Французькій культурній дипломатії відповідає жорстка централізація і безпосередній державний контроль. Політику міжкультурної співпраці реалізують державні структури, зокрема Міністерство закордонних справ та

Міністерство культури та комунікацій, а також окремі національні інституції в інших країнах (інформаційно-культурні центри дипломатичних місій).

В основу іншої моделі, британської, покладено принцип непрямого контролю (відомий як «принцип витягнутої руки»), згідно з яким міжкультурна співпраця повністю або частково фінансується урядом, здебільшого Міністерством закордонних справ, тоді як адміністративна та координаційна відповідальність за реалізацію покладається на неурядові установи, приміром Британську Раду.

Певний компроміс між французькою та британською моделями становить німецька децентралізована модель, що базується, з одного боку, на певному державному контролі та централізації міжнародної культурної діяльності, а з іншого – на дистанціюванні від державної влади, що притаманне федеративному устрою Німеччини. Так, визначення офіційних принципів політики міжкультурної співпраці, а також реалізація їх у двосторонніх угодах покладаються на Міністерство закордонних справ Німеччини. А от практична реалізація зовнішньополітичної культурної стратегії втілюється уже неурядовими установами (як от Інститут Гете), функціонування яких фінансується державою [55, с. 25].

О. Розумна звертає увагу на певні властивості функціонування інститутів культурної дипломатії:

1. Повна їх підтримка з боку держави. Існування та діяльність цих інституцій можлива насамперед завдяки підтримці держави, яка розглядає їх у якості інструментів забезпечення власних зовнішньополітичних інтересів. Деякі з них є неурядовими організаціями, проте фінансуються державою. До того ж держава здійснює координацію їх діяльності, об'єднуючи існуючі культурні організації. Бюджетні видатки становлять головне джерело фінансування європейських культурних інституцій. Крім того, для них передбачено й

формування власного бюджету, зокрема через організацію мовних курсів або фандрейзинг.

2. Підпорядкування їх відомствам з закордонних справ. Значна кількість культурних інституцій є додатковою складовою дипломатичних структур. Ці інституції, здебільшого, виконують завдання відділів культури і науки при дипломатичних установах. Разом з тим, вони підтримують не лише зовнішню політику країни, яку представляють, але й її культуру та економіку, репрезентуючи інтереси як державних установ так і приватного бізнесу за кордоном.

3. Популяризація мови та надання послуг з її вивчення. Мовні курси є не лише джерелом фінансування інститутів культурної дипломатії, але й одним із найефективніших чинників впливу держави за її межами. Саме з мовної складової починає свою діяльність переважна більшість зазначених установ. До прикладу, Інститут Гете розпочинав свою діяльність з мовних курсів ще у 1951 році, коли головне його завдання полягало у навчанні іноземних вчителів німецької мови у Німеччині.

4. Ретрансляція європейських цінностей. Поширення ідей рівності, відкритості та багатоманітності свідчить про бажання бути корисним і потрібним сучасному суспільству. Британська Рада, наприклад, послідовно втілює політику рівних можливостей в усіх аспектах її діяльності.

5. Відповідність культурним запитам країни перебування. Однією з обов'язкових умов діяльності з популяризації є знання цільової групи. Найуспішніші проекти, що були реалізовані європейськими культурними структурами, відповідали культурним потребам країн перебування й фокусувалися на місцевих культурних практиках та особливостях сприйняття мистецтва.

6. Налагодження довготривалих зв'язків та розвиток продуктивного партнерства. Функціонування інституцій культурної дипломатії полягає у

виході за рамки дипломатичних заходів, підтримці гастролей та сприянні розвитку різних напрямів культури й мистецтва (кінематографу, театру, музики, архітектури тощо). Культурні інституції допомагають налагодити зв'язки, що дозволяють культурі розвиватися та впливають на її креативність, соціальну та економічну користь. Вибудовуючи партнерські відносини, європейські культурні інституції покладаються на довіру та довгострокову співпрацю, що є важливим і водночас складним.

7. Підтримка сучасних культури та мистецтва. Європейські культурні установи підтримують сучасну культуру та реагують на найгостріші соціальні виклики. Без їхньої допомоги практично неможливо організувати масштабні сучасні мистецькі проекти та форуми, більшість із яких реалізуються у результаті співпраці. Іноді в пріоритет ставиться підтримка тієї чи іншої течії в мистецтві. Наприклад, у статуті Чеських центрів передбачено, діяльність спрямовану на підтримку альтернативних напрямків у мистецтві.

8. Мережева структура. Кожна з культурних інституцій є частиною великої мережі, яка дозволяє координувати діяльність, працювати на основі єдиної стратегії, формувати спільні цілі та досягати їх однаковими методами. В діяльності всіх відділів мережі застосовується подібний інструментарій, дозволяючи економити фінансові та людські ресурси, спрямовуючи потенціал центрів на здійснення конкретних проектів і досягаючи високої ефективності. Така організація потребує наявності центрального органу в культурному центрі країни, що не обов'язково співпадає з столицею.

9. Підтримка літературних проектів та видавництва книг. Проекти, спрямовані на популяризацію читання, стимулювання книговидання та підтримку літератури, є одними з найпоширеніших серед культурних проектів. Пріоритетними тут є перекладацькі проекти, оскільки дозволяють налагодити діалог між культурами [52, с. 7-12].

Відповідно, досвід розвитку культурної дипломатії, засвідчив необхідність створення умов для успішного просування національної культури в світі шляхом послідовної та системної діяльності за обраними напрямками та пріоритетами.

2.2. Основні моделі європейської культурної дипломатії

Як видно з попереднього підрозділу, сучасні міжкультурні відносини європейських країн вибудовуються переважно за традиційними моделями міжкультурної співпраці, що сформувались навколо зовнішньої політики Франції, Великобританії та Німеччини. Розглянемо детальніше зазначені моделі.

Зіштовхнувшись із глобальними змінами, Французька Республіка намагається позиціонувати себе в світі не лише у якості індустріально та технологічно розвинутої держави з ефективною внутрішньою та зовнішньою політикою, але й як полікультурне суспільство, що гарантує культурну ідентичність та етнічну різноманітність. Вивчення зовнішньополітичних стратегій Франції дозволяє визначити її як сучасну державу середнього рівня з глобальним впливом.

Втілення своєї «політики величі» та постійні прагнення щодо збереження статусу політичного лідера не лише на регіональному, а й на глобальному рівні вимагають від уряду Франції мобілізації усіх владних ресурсів, зокрема й культурних. Відповідно, активна зовнішня культурна політика постає дієвим інструментом консолідації французької нації, посилення офіційної та неформальної міжнародної співпраці з країнами світу, творення привабливого іміджу Франції на міжнародній арені.

Вважається, що культурна дипломатія як інструмент міжнародної культурної співпраці є саме французьким винаходом. Вона спочатку була

спрямована на реалізацію урядом просвітницької політики щодо посилення присутності та політичного впливу французької культури та мови в державах, які історично підпорядковувалися французькому протекторату до руйнації колоніальної системи. У сучасній міжнародній практиці цей тип політики вважається символічним або «м'якою владою», що пов'язаний з концепцією захисту національних інтересів держави та прагненнями посилити свої політичні позиції в світі, дотримуючись при цьому принципів плюралізму та поваги до усіх культур і націй [55, с. 25-26].

Відповідно до французької моделі головна роль у реалізації політики міжкультурної співпраці та культурної дипломатії покладається на державу на відміну від англосаксонської моделі, за якої значна частина функцій, пов'язаних із зовнішньою культурною діяльністю, реалізується приватним сектором. Не зважаючи на це, реалізуючи свою зовнішню культурну політику, Франція застосовує окремі елементи англосаксонської моделі, і насамперед доктрину Франкофонії як зони багатосторонньої співпраці країн, які використовують французьку мову [78]. Головними складовими її є: наступальна політика захисту французької мови та культури; спеціальні освітні та культурні програми, що вписуються у відповідний ідеологічний контекст [55, с. 26].

Реалізація цілеспрямованої Франкофонії та політики міжкультурної співпраці належить до компетенції Міністерства закордонних справ Франції, і зокрема до компетенції Головного управління з питань міжнародного співробітництва і розвитку при цьому міністерстві.

Н. Сербіна та О. Кучмій вказують на те, що французька культурна дипломатія передбачає:

- поширення французької мови та культури задля зміцнення французьких позицій в країнах світу;
- постійну присутність та домінування в політичному та культурному середовищі франкофонних країн;

– позиціонування Французької Республіки через різноманітні програми освітніх обмінів та організацію спеціальних культурних заходів [55, с. 126].

Так, наприклад, на Відділ у справах культурного співробітництва і Франкофонії при Головному управлінні з питань міжнародного співробітництва та розвитку Міністерства закордонних справ покладається формування стратегії популяризації ідеології Франкофонії. Вона полягає в сприянні багатомовності в Європі, підтримці культурного розвитку, розповсюдженню культурної продукції й послуг та модернізації культурних і освітніх установ.

Діяльність Міністерства культури і комунікацій та Міністерства освіти передбачає популяризацію доктрини Франкофонії в європейському просторі, особливо там, де франкофонна спільнота визнана на державному рівні (в таких країнах як Андорра, Бельгія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди та Швейцарія) та сприяє зміцненню лідерських позицій Французької Республіки в Європейському Союзі. Таким чином, із зростанням впливу Франції, зокрема й культурного, через зовнішньополітичні програми сформувався транснаціональний франкофонний культурний простір та нові напрямки співпраці [55, с. 126].

Міжкультурна співпраця єднає у собі зусилля зовнішньополітичних установ Франції з дипломатичними представництвами в країнах перебування (відділами культури та співробітництва), а також інформаційно-культурними центрами, за діяльність яких відповідають радники з питань культури. Їх діяльність полягає у реалізації стратегій культурної дипломатії, організації культурних заходів, розподілі коштів, управлінні проектами у сфері науково-технічної співпраці. Так, зокрема забезпечується:

- поширення ідеології правової держави та ринкової економіки;
- сприяння обмінам між інтелектуальними й мистецькими колами Франції та представниками країн перебування;
- підтримка перекладу французької літератури на іноземні мови;

- надання освітньої та консультативної підтримки викладанню французької мови;
- розвиток партнерства між закладами вищої освіти;
- обмін науковцями, а також реалізація спільних науково-дослідних проєктів;
- поширення французької аудіо-, відео- та кінопродукції [55, с. 126-127].

Головними інструментами французької культурної дипломатії є культурні центри в країнах перебування, які, становлячи структурний підрозділ зовнішньополітичних відомств, здійснюють політику міжкультурної співпраці, надаючи особливої уваги популяризації франкофонності в іншомовному культурному середовищі [80].

Перші культурні центри (у Лондоні, Мадриді, Флоренції, Санкт-Петербурзі) були засновані ще до Першої світової війни. Вони спеціалізувались переважно на освітніх обмінах. Наприкінці Другої світової війни почали масово з'являтися культурні центри другого покоління, що було пов'язане з голлістською концепцією французького «м'якого» світового домінування. Звертає на себе увагу той факт, що діяльність таких інституцій є набагато ефективнішою у країнах, з якими Франція пов'язана колишніми колоніальними зв'язками.

Культурній присутності Франції у інших країнах сприяють численні приватні фонди, основна місія яких полягає в поширенні французької культури та мови через людей, незалежно від поглядів, політичних уподобань та релігійних переконань. Такими неурядовими структурами зокрема є: Альянс Франсез, Французька асоціація мистецької діяльності, Дім світових культур, Асоціація поширення французької думки, Міжнародне телебачення Франції та ін. Так, до прикладу, некомерційна громадська організація Альянс Франсез налічує понад 1070 агентств в усьому світі та фінансується приватним капіталом. Вона офіційно була визнана Міністерством закордонних справ

Франції громадським дипломатичним інструментом, який координує функціонування розгалуженої мережі [55, с. 127].

Порівняно із Францією, культурна дипломатія тривалий час не становила пріоритетний напрям зовнішньої політики для Великобританії. До 1940-х років культурній складовій у зовнішній політиці надавалось недостатньо уваги, оскільки статус «колоніальної імперії» гарантував панування британської культури та англійської мови в країнах Азії та Африки. Водночас, на відміну від Франції, на формування засад британської культурної дипломатії значною мірою вплинув брак внутрішньої консолідації та бажання Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії позиціонувати себе окремими націями, що відрізняються від англійської. Відповідно, культурна дипломатія Великобританії становила невід'ємну складову зовнішньополітичної пропаганди, а зовнішня культурна діяльність обмежувалася функціонуванням культурних установ, основною метою яких була популяризація англійської мови за її межами [55, с. 127].

Втрата статусу великої «колоніальної імперії» та початок «холодної війни» спричинили нові геополітичні пошуки Великобританії, яка прагнула зберегти за собою позиції впливового світового лідера. До того ж розробка та реалізація стратегії зовнішньої культурної політики в середині країни сприяли культурній консолідації нації, стали ефективним інструментом зміцнення британських позицій на світовій арені та окреслили нові пріоритети співпраці з іншими державами. Для захисту свого геополітичного становища та національних інтересів у конфлікті між США та СРСР, Великобританія намагалася зберегти відносну незалежність, використовуючи всі доступні методи, зокрема й культурну дипломатію, яка поступово перетворювалась на важливий інструмент зовнішньої політики країни. Її зовнішньополітичні відомства та культурні установи значно розширили сферу своєї традиційної діяльності, що потребувала формування системи міжкультурного та освітнього обміну, активізації видавництва та розповсюдження культурного продукту,

сприяючи формуванню позитивного іміджу Великобританії та спонукаючи інші країни до активної співпраці [55, с. 127-128].

По завершенню «холодної війни» Великобританія, подібно до більшості західних країн, опинилася перед необхідністю зміни принципів зовнішньої політики та творення нових механізмів міжнародної культурної співпраці. В цей час культурна дипломатія стає пріоритетним напрямом зовнішньополітичної діяльності, що засвідчує регулярна увага британського парламенту до питань зовнішньої культурної політики, а також збільшення рівня її державного фінансування.

В основу сучасної британської моделі культурної дипломатії покладено принцип «витягнутої руки», відповідно до якого міжнародна культурна співпраця повністю або частково фінансується урядом, в той час як адміністративна та координаційна відповідальність за її здійснення покладена на незалежні інституції.

Реалізація стратегії культурної дипломатії Великобританії належить до компетенції Департаменту стратегічного планування та інформації Міністерства закордонних справ, діяльність якого спрямована на розробку й реалізацію принципів публічної дипломатії країни та інших зовнішньополітичних відомств щодо конкретних регіонів і проблем глобалізації.

Питаннями реалізації національних інтересів та збереження позицій Великобританії займаються й інші урядові структури, такі як Рада мистецтв Великої Британії, Департамент освіти та науки, Комісії музеїв та мистецьких галерей, Рада мистецтв Шотландії та Уельсу, Департамент з питань культури, медіа та спорту тощо [55, с. 128].

На переконання Р. Бейкера, така множинність інституцій, якою б вона не здавалась недбалою сторонній людині, далеко не є слабкістю британської моделі. На його думку така відсутність єдності лише посилює зовнішню

культурну політику Великобританії, оскільки вона прагне відтворити на міжнародному рівні ідею різноманітності [74].

Головний інструмент британської культурної дипломатії становить Британська Рада, яка є приватною установою, заснованою ще у 1936 році. Близько третини її фінансування надходить від Міністерства закордонних справ. Ще більше двох третин надходить від її власної діяльності, включаючи навчання англійській мові. Сьогодні існує понад 250 Британських рад у 110 країнах світу. Вони мають повноваження визначати головні завдання своєї діяльності та призначати членів правління, окрім двох, призначених Управлінням культурних відносин Міністерства закордонних справ.

Основні принципи зовнішньої культурної діяльності викладені в «Стратегічних керівних принципах МЗС для Британської Ради», що складаються кожні два роки. Відповідно до них основними обов'язками Британської Ради визначено:

- зміцнення британських позицій за її межами;
- створення умов для позитивного сприйняття іноземними урядами, представниками бізнесу та інвесторами перспективи тісної співпраці з урядом та представниками бізнесу Великої Британії;
- налагодження міжкультурних та освітніх контактів з іноземцями [55, с. 128]

У своїй діяльності Британська Рада активно застосовує новітні технології, пропонуючи широкий спектр послуг із втілення своїх культурно-освітніх проєктів в інших країнах. Так, найефективнішим культурно-інформаційним проєктом є програма «Центри знань та навчання». Серед основних проєктів, втілюваних британським урядом через Британську Раду, є програма «Think UK», основна мета діяльності якої полягає у формуванні позитивного іміджу Великобританії в Китаї, сприянні розумінню цілей та принципів політичної, економічної й культурної діяльності країни, інформуванні китайських громадян

щодо її основних досягнень у різних сферах діяльності, розширенні інтелектуальної та культурної співпраці між двома країнами. Іншим важливим проектом стала програма «Open Minds», яка з'явилась у відповідь на події 11 вересня 2001 р., і мала на меті виявити міжкультурні та міжрелігійні відмінності між країнами Заходу та ісламського світу [55, с. 128-129].

Формування німецької культурної дипломатії було тісно пов'язане з історичним розвитком Німеччини в ХХ ст., який значною мірою вплинув на характер і особливості її зовнішньої культурної політики. Сучасні риси німецької культурної дипломатії почали проявлятися після Другої світової війни. Саме тоді перед урядами Західної та Східної Німеччини постала необхідність позбавлення від негативних асоціацій і ототожнення всього німецького з фашизмом та його наслідками. Порівняно з Францією з її образом «національної величі», німецька культурна дипломатія передбачала формування образу «нормальності». Але поділ Німеччини на дві країни спричинив протистояння та боротьбу між ними за право репрезентувати культурну спадщину німецького народу. Це протистояння тривало протягом усієї «холодної війни». У 1950-х роках культурна дипломатія Німеччини сприймалась у якості опосередкованої підтримки німецького експорту, в той час як діяльність установ була в основному спрямована на презентацію світові оновленої Німеччини та на мовні освітні програми.

Важливою віхою в розвитку німецької культурної дипломатії стало обрання на пост федерального канцлера у 1969 році В. Брандта. Його уряд суттєво змінив пріоритети культурної дипломатії, визначаючи культуру «третьим стовпом» зовнішньої політики держави. З того часу зовнішня культурна діяльність, паралельно з політикою та економікою, стала розглядатись у якості складової зовнішньої політики Німеччини, а налагодження міжкультурного діалогу й співпраці та активізація культурних і освітніх обмінів перетворились на головну мету німецької культурної дипломатії.

В кінці 1970-х років німецький федеральний уряд визначив культурну діяльність важливим елементом зовнішньополітичної стратегії країни, яка мала сприяти політичній інтеграції Європи в культурному вимірі, в той час як культурна дипломатія Німеччини проголошувалась частиною її євроінтеграційної політики. При цьому пріоритетним напрямком діяльності визначалось розширення культурної присутності Німеччини в країнах «третього світу».

Не зважаючи на закінчення «холодної війни» та об'єднання Німеччини в кінці 80-х років, загальна стратегія у зовнішній культурній політиці та культурній дипломатії залишалася практично без змін. До того ж у 1990-х роках відбувається суттєве зменшення державного фінансування цього напрямку німецької зовнішньої політики.

Новий підхід до німецької зовнішньої культурної політики формується на початку 2000-х років. Так, зокрема, федеральний уряд запустив нову програму «Європейсько-ісламського міжкультурного діалогу», яка мала на меті покращити розуміння в Європі ісламських культурних і релігійних традицій та цінностей, створити умови для політичного діалогу, а також формування позитивного іміджу європейської культури в ісламських державах [55, с. 129].

Формування головних принципів зовнішньої культурної діяльності покладається на Міністерство закордонних справ Німеччини. Воно бере участь у перемовинах щодо укладання двосторонніх угод та налагодження міжнародної культурної співпраці. У зовнішньополітичних представництвах посаду культурного аташе як правило отримує професійний дипломат, водночас практичною реалізацією зовнішньої культурної політики займаються численні приватні інституції. Діяльність цих установ фінансується державою, проте відповідальність за неї у сферах їх компетенції покладається саме на них.

Однією з найвідоміших німецьких інституцій, що займається просуванням різноманітних культурних програм, є Інститут Гете, який починав свою

діяльність у 1951 році саме з мовних курсів німецької мови для іноземних вчителів. Сьогодні він нараховує понад 135 філій у 75 країнах і 18 філій в самій Німеччині. Основною метою його роботи є налагодження міжнародної культурної співпраці з метою просування інтересів Німеччини за її межами через культурні, мовні та освітні програми. Важливим завданням Інституту Гете щодо реалізації зовнішньої культурної політики держави, є налагодження політико-економічних зв'язків з країнами Азії та Африки через міжкультурну співпрацю з їх діаспорами в Німеччині та збільшення своєї культурної присутності в країнах, що представлені найвищим відсотком іммігрантів [55, с. 129].

Сьогодні його основні напрямки роботи розширені до:

- 1) підтримки німецької мови;
- 2) підтримання культурного діалогу;
- 3) проведення інформаційної роботи;
- 4) розбудови освітніх програм;
- 5) європейського контексту та співпраці з іншими європейськими інституціями [33, с. 27].

Іншими важливими установами є Німецька служба академічних обмінів (DAAD), Фонд Олександра фон Гумбольдта (AvH) та Інститут іноземних культурних зв'язків (IfA). На них покладається реалізація міжнародних дослідницьких програм, студентські обміни, міжкультурний діалог з іншими країнами, навчання мові та інша діяльність, що відіграє важливу роль у зовнішньокультурній діяльності Німеччини [55, с. 129].

Досвід функціонування Британської Ради, Французького Інституту, Польського Інституту, Інституту Гете та Чеського центру свідчить, що основними умовами їх діяльності є:

- широка державна підтримка;
- підпорядкування міністерствам закордонних справ;

- наявність мережевої структури;
- популяризація мови та надання послуг з її вивчення.

Разом із тим їхня діяльність включає також вплив на творення культурного контенту, що полягає у підтримці літературних проєктів і книговидавництва, визначаючи їх одним із головних напрямків своєї роботи, популяризації культури та сучасного мистецтва, налагодження довгострокових партнерських відносин та втілення спільних проєктів. Тому основний зміст діяльності цих інституцій полягає у підтримці розвитку культури та міжкультурної комунікації [5, с. 174-175].

Вивчення досвіду функціонування та діяльності зазначених установ, свідчить про те, що вони є визнаними лідерами та піонерами культурної дипломатії з глобальними культурними проєктами. Крім вказаних варто відзначити також й Альянс Франсез, Французький та Польський Інститути, а також Чеський Центр, які мають прекрасний досвід діяльності у сфері культурної дипломатії [51].

Отже, аналіз моделей культурної дипломатії засвідчив значну зацікавленість політикою міжкультурної співпраці з боку державних установ європейських країн. До того ж варто відзначити зростання впливу культурної дипломатії на зовнішню політику в сучасному світі. Так, достатньо ефективними засобами її реалізації є спрямована політика міжкультурної співпраці, що діє через міждержавні угоди та домовленості (французька модель) або державна політика «втягнутої руки» (британська модель), хоча МЗС Великобританії й прагне здійснювати контроль за участю держави у міжнародній культурній взаємодії. Разом із тим, німецька зовнішня політика, яка поєднує діяльність урядових і неурядових інституцій, становить компромісну модель культурної дипломатії.

2.3. Культурна дипломатія США та її цінність для України

США, на думку науковців, є прикладом країни, якій у другій половині ХХ століття вдалося перетворити культурну дипломатію на одну з найбільш інноваційних та динамічних у світі, практична діяльність якої реалізувалась за напрямками, які не використовувала жодна інша держава. На переконання Г. Шемаєвої, Сполучені Штати є світовим лідером з реалізації культурної дипломатії. До того ж її американська модель значно відрізняється від моделей інших країн [72, с. 75].

Культурна дипломатія США здійснюється через зовнішньополітичні доктрини міжкультурної співпраці та відповідну ідеологію. Досвід Сполучених Штатів свідчить, що культурний потенціал країни та її полікультурна спадщина не менш важливі для формування статусу світового лідера, аніж інші його складові. Сучасна культурна дипломатія США проявляється через поширення американських цінностей на культурне середовище інших держав, попри декларацію поваги до різноманітності, свободи вираження поглядів і переконань та збалансованого обміну культурними цінностями [32].

Американська культурна політика має відносно довгу історію. Перша програма культурного обміну була започаткована сенатором Дж. Фулбрайтом у 1946 році з метою «сприяння міжнародній доброзичливості через обмін студентами у сфері освіти, культури та науки» [73].

Початок культурної дипломатії США пов'язаний із формуванням у 1953 році Інформаційного агентства США, діяльність якого координував радник із зв'язків з громадськістю Державного департаменту США. На той час вже були визначені основні завдання американської публічної дипломатії, а також ключові регіони та цільові групи на які поширювалась її діяльність [13, с. 61].

Одним із найвідоміших прикладів культурної дипломатії є діяльність так званих «послів джазу» (відомих американських джазових музикантів, зокрема

Луї Амстронга та Дейва Брубєка), що припадає на 1950-1960-і роки, яка не тільки репрезентувала світові американське мистецтво, але й символізувала американські цінності [73].

Враховуючи, що цей період збігся з триваючою «холодною війною», переважна зовнішня діяльність США була спрямована на протистояння з Радянським Союзом та «червоною загрозою».

Одним з найпотужніших в цей час інструментом американської культурної політики та пропаганди виявились широко розповсюджені міжнародні радіо і телевізійні мережі, які контролювались Інформаційним агентством та були спрямовані на інші країни, насамперед ворожі. Такими країнами, зокрема, були республіки СРСР та країни «Східного блоку». Ця мережа охопила діяльність таких п'яти американських інституцій міжнародного мовлення як Голос Америки, Світову мережу обслуговування телебачення та кіно, Радіо і ТБ Марті, Радіо «Свобода» та Радіо «Вільна Азія». Це, в свою чергу, дало змогу збільшити чисельність незгідних з радянською політикою людей всередині блоку. Їх зусилля особливо посилювались у часи надзвичайної напруженості в країнах Східної Європи, зокрема в 1956 році в Угорщині та в 1968 році у Чехії. До того ж, уже у 80-ті роки стає пріоритетним щодо культурної дипломатії США [13, с. 61-62].

Особливо відчутною в цей час була потреба у застосуванні культурної дипломатії як одного з механізмів налагодження відносин між США і СРСР та досягнення певного порозуміння й консенсусу. Після відновлення дії культурного договору між цими державами у 1956 році, поступово розпочався мас-медійний обмін (через поширення журналів «Soviet Life» в США та «America» у СРСР), спрямований на певне відкриття «залізної завіси». Ще одним прикладом дії культурної дипломатії стала пісня «Back in the USSR» у виконанні гурту Бітлз, яка в 1988 році, разом із альбомом, була поширена в СРСР з метою гуманізації молоді за «залізною завісою». На його обкладинці був

напис: «Цей запис випущений виключно для СРСР, я простягаю руку миру та дружби радянським людям». Відповідно, у цьому випадку, музика перетворилась на засіб порозуміння між народами по різні боки «залізної завіси» [51].

На початку 1970-х років було розпочато серію ігор з настільного тенісу між збірними командами США і КНР, що супроводжувались їх взаємними візитами у той час коли відносини між країнами були доволі прохолодними. У результаті цих візитів з'явився спеціальний термін – «пінг-понг дипломатія». Це свідчить про те, що культурна дипломатія шляхом, здавалося б, звичайної події змогла об'єднати людей, роз'єднаних політикою та ідеологією, і тим самим закласти підґрунтя до пом'якшення відносин між двома країнами [51].

Ще одним важливим методом культурної дипломатії того часу були програми обміну та візитів для громадян інших країн у Сполучені Штати, що створювались переважно для західноєвропейських країн і значно меншою мірою охоплювали країни Близького та Середнього Сходу, Індокитаю, Східної Азії та Латинської Америки.

Цільова аудиторія їх складалась з трьох категорій населення: 1) державних службовців, журналістів та редакторів ЗМІ; 2) викладачів вишів і шкільних вчителів; 3) студентів. Відповідно вони охопили широке коло людей, але США фокусувались на співпраці з молодими професіоналами, зокрема й з наукових кіл, та державними службовцями. Найвідомішим і найпоширенішим із цих проєктів є згадувана нами вище Програма Фулбрайта, що бере свій початок у 1946 році та знаменує цілий етап американської культурної дипломатії. За цією програмою Сполучені Штати надавали студентам, аспірантам, викладачам, адміністраторам та ін. стипендії на навчання та стажування у різних, переважно американських, закладах та установах для іноземців й власних громадян. За час свого існування у ньому взяло участь понад 264 000 осіб, серед яких було чимало майбутніх лауреатів Нобелівської та Пулітцерівської премій,

президентів, прем'єр-міністрів та високопосадовців, послів, професорів, відомих артистів тощо. Наразі ця програма реалізується у 140 країнах світу [13, с. 63].

Ініціативи культурної дипломатії також включали «рок проти расизму» (концерти, під час яких пропагували антирасистські цінності), «посли доброї волі» (приклад залучення популярних представників мистецтва, культури та спорту для підвищення обізнаності та покращення розуміння значної кількості проблем у світі), різноманітні наукові та освітні обміни, зокрема в рамках таких програм як Фулбрайта (США) чи Еразмус Мундус (Європа) [51].

Під час холодної війни Сполучені Штати надавали організаційну та фінансову підтримку програмам, які сприяли вивченню англійської мови за кордоном. Саме знання англійської мови вважалося важливою складовою у поширенні американського культурного впливу, ознайомленні іноземців з американськими цінностями, їх сприйняттям та популяризації. У результаті по всьому світі почали з'являлись центри підтримки вчителів англійської мови (Американський дім), що поширювали аудіо-, відео- та друковані освітні матеріали, бібліотеки, а також працювали спеціальні радіо- та телепрограми.

Крім освітніх програм, американська зовнішня культурна політика включала й інші напрями, зокрема координацію та фінансову підтримку закордонних гастролей відомих музикантів, організацію виставок американського мистецтва, поширення журналів та книг з позитивною інформацією про США. У 1964 році була заснована програма «Мистецтво в програмах посольств», яка охопила приблизно 180 американських резиденцій (посольств і консульств) в усьому світі, створивши фактично світовий музейно-виставковий центр, де презентувалися роботи з колекцій американських галерей, музеїв, корпорацій і приватних осіб [13, с. 64].

Значний вплив та активна діяльність Інформаційного Агентства США дозволило І. Гавриленку трактувати культурну дипломатію того часу як

окремий інструмент американської зовнішньої політики. Натомість сучасний етап функціонування культурної дипломатії США розпочався у 1999 р. зі скасування Інформаційного Агентства та передачі його функцій Заступнику державного секретаря з публічної дипломатії та громадських справ, що відбулося в ході масштабної реорганізації зовнішньополітичних відомств. В цей час у Держдепартаменті було сформовано відділ публічної дипломатії та публічної політики, до складу якого увійшли бюро освітніх і культурних обмінів та бюро міжнародних інформаційних програм [13, с. 64-65].

Заступник держсекретаря забезпечує реалізацію публічної дипломатії, яка передбачає комунікацію зі світовою спільнотою, культурні програми, академічні стипендії, освітні обміни та ідеологічну боротьбу з глобальним тероризмом. У Державному департаменті він очолює три бюро (з освітніх та культурних зв'язків, зв'язків із громадськістю та міжнародних інформаційних програм), відділ політики, планування та ресурсів, а також дорадчу комісію з публічної дипломатії. Відповідно, значний обсяг завдань, які раніше покладались на посольства та інші установи, тепер виконує апарат заступника держсекретаря [13, с. 65].

В ті роки багато експертів відзначали суттєве погіршення з часів закінчення холодної війни стану справ щодо культурної дипломатії. З середини 90-х років значно скорочується фінансування програм з обміну та зменшується кількість їх учасників. На середину 2000-х років до основних проблем культурної дипломатії США зараховували також недостатню кількість персоналу, брак часу для виконання покладених на них обов'язків, недостатній рівень володіння місцевими мовами, необхідність збалансувати рівень безпеки з відкритістю для громадськості. Занепокоєння безпекою та брак коштів спричинили закриття посольствами низки інституцій в країнах перебування, що було розцінене громадянами цих країн як демонстрація закритості Сполучених Штатів [57, с. 31]. До прикладу у посольстві Сполучених Штанів в Україні

функціонував Відділ преси, освіти і культури, який налічував лише три посади: радник з питань преси, освіти та культури; прес-аташе; аташе з питань культури [13].

Не зважаючи на це, найбільшою проблемою сучасної «культурної дипломатії» США, на думку американських вчених, була відсутність окремої інституції, яка б займалась виключно питаннями культури. Внаслідок інтеграції Інформаційного агентства США до Державного департаменту, культурну діяльність фактично здійснювали окремі відділи посольств, члени яких, як правило, мають інші прями обов'язки, що зазвичай мають першочергове значення. Саме тому, уряд та культура, на думку Н. Калла, погано поєднуються, а входження до Державного департаменту лише політизує та підриває довіру до культурної дипломатії Сполучених Штатів. Відповідно, США варто було б наслідувати досвід британців чи німців, створивши незалежні інституції подібні до Британської Ради чи Інституту Гете та довіривши їм культурну дипломатію країни [76].

Проведена на початку 2000-х років низка досліджень щодо сприйняття Сполучених Штатів іноземцями, засвідчила ріст невдоволення ними серед громадськості Європи, Азії та ін. держав світу. Так, відповідно до результатів опитувань, організованих німецьким фондом Маршалла разом із організацією Pew Charitable Trusts, відбувається погіршення іміджу Сполучених Штатів в країнах Європи через зовнішню політику країни, втілюваної після подій 11 вересня 2001 року. Погіршення ставлення до США, як свідчать дослідження замовлені Радою з міжнародних відносин, відбулося й в країнах мусульманського світу, які сприймали Штати у якості загрози своєму традиційному способу життя [57, с. 28].

Врахувавши помилки, культурна дипломатія, через розширення культурних і мистецьких обмінів у світі, поступово повернула пріоритетний статус для США. Так, наприклад Б. Обама часто звертав увагу на культуру.

Критикуючи жорстку політику адміністрації Дж. Буша-молодшого, він закликав до застосування у міжнародних відносинах Сполучених Штатів стратегії «розумної сили», що передбачала поєднання «жорсткої» та «м'якої» сили [32]. Визнаючи наукові досягнення мусульманського світу, він підкреслював необхідність нової форми співробітництва, заснованої на міжкультурному діалозі та принципах подолання негативних стереотипів минулого [51].

Крім згадуваної нами «пінг-понг дипломатії» дослідники вказують також на появу на початку 2000-х років ще й «кулінарної дипломатії», ініціатором якої був Тайланд. Дещо пізніше цю ініціативу підтримали США, запустивши «кулінарну дипломатію для партнерства», в рамках якої десятки американських шеф-кухарів вирушили за кордон у складі «шеф-корпусу» з метою популяризації американської кухні [51].

Починаючи з 2009 року поступово відновлюється ефективна та динамічна американська культурна дипломатія, пріоритетами якої визначались:

- підтримка культурної освіти та мистецтва;
- фінансування культурної сфери та розширення та збалансування культурних обмінів.

На думку експертів, Б. Обама розпочав реформування сфери культурної дипломатії, основними напрямками якої стали:

1) принципова відмова від правила одностороннього ухвалення рішень у Білому домі. Це дозволило президентській адміністрації наголошувати на готовності до широкого діалогу з міжнародною спільнотою, компромісів та співпраці у досягненні спільних цілей;

2) припинення застосування інструментів «жорсткої сили» у зовнішньополітичній сфері. Натомість пропонувалась ідея «розумної сили», що значно посилювало значення «м'яких активів»;

3) посилення ролі культури у стратегіях внутрішнього розвитку США, а також у відносинах з іншими державами, які, перш за все, мали б опиратись на

толерантність, розуміння та сприйняття «іншого», на противагу ідеї одностороннього експорту американських цінностей за кордон [32].

Серед пріоритетів американської культурної дипломатії проголошувалось відновлення діалогу та співпраці з країнами Близького та Середнього Сходу. У своїй промові в Каїрському університеті 4 червня 2009 року Б. Обама звернувся до ісламського світу із закликом відійти від концепції «зіткнення цивілізацій», зосередившись на спільній історії та прагненнях Сходу та Заходу. Він закликав до спільної боротьби з екстремізмом і об'єднання зусиль для зміцнення економічної, наукової та культурної співпраці. Формування «нового діалогу» з ісламським світом та подолання негативних культурних та релігійних стереотипів минулого проголошувались головними принципами нової культурної дипломатії США [32].

Вагома роль у втіленні стратегії американської культурної дипломатії належить Бюро з освітніх і культурних програм Державного департаменту США, яке відповідає за державний нагляд за політикою міжкультурного співробітництва, спрямованої на забезпечення культурної присутності за кордоном. Ця стратегія полягає у здійсненні культурної діяльності, що сприяє порозумінню Сполучених Штатів з іншими країнами, привертає увагу до відкритості, свободи та демократичності суспільства США, а також до ролі культурного розмаїття в досягненнях Сполучених Штатів. Водночас вона засвідчила й готовність прийняти самобутню культуру інших народів.

До структури Бюро належать кілька відділів, які курують окремі напрямки діяльності:

- відділ з питань академічних обмінів відповідає за питання міжнародної освіти та наукових досліджень;
- відділ англомовних програм відповідає за розробку та реалізацію програм з вивчення англійської мови іноземцями;

- відділ глобальних освітніх програм займається питаннями обмінів викладачами, студентами та спеціалістами;
- відділ обміну громадянами забезпечує професійний, молодіжний, культурний і спортивний обмін;
- та інші [32].

Наразі у реалізації програм Бюро беруть участь студенти, викладачі, науковці, митці та інші фахівці з понад 160 держав світу.

Сполучені Штати починають приділяти значну увагу налагодженню партнерства з освітніми та науковими організаціями, бізнесом та неурядовим сектором. До того ж найефективнішим інструментом американської культурної дипломатії вже традиційно залишаються програми обміну. Держдепартамент США сприяє проведенню навчань іноземців у Штатах через найпоширеніші програми обміну, а також пропонує стипендії для літнього вивчення мов Близькосхідного регіону для американської молоді [57, с. 29].

Ще один напрямок, який останні десятиліття активно розвивається, полягає у розширенні партнерства – з неурядовими організаціями, фондами, школами журналістики, бізнесом тощо. Головна мета його полягає у прагненні показати світові той обсяг роботи, що здійснюють США. У цьому напрямі Держдепартамент активно співпрацює з американським агентством USAID (Агентство США з міжнародного розвитку), що дозволило більш ефективно просувати американські ініціативи у гуманітарній сфері. Американські інституції співпрацюють із близько 1500 організаціями громадського та приватного секторів у всьому світі. Однією з поширених форм такої співпраці є фінансування навчань англійської мови, під час яких студенти також отримують й позитивну інформацію щодо США [57, с. 30].

Окрім неурядових організацій міжкультурну співпрацю та культурну дипломатію Сполучених Штатів реалізують також і транснаціональні корпорації, які вже давно перетворились на самостійних суб'єктів міжнародних

відносин, але під наглядом Державного департаменту. Це стосується, зокрема, діяльності транснаціональних корпорацій, що надають інформаційно-культурні послуги.

Ще однією важливою недержавною інституцією зовнішньо-культурної політики Сполучених Штатів є приватні благодійні фонди, які діють в країні та за її межами. Американські приватні фонди і спонсорські організації, що діють по всьому світу, є одним із найефективніших інструментів американської зовнішньої культурної політики та засобом потужного впливу Сполучених Штатів за їх межами [32].

У межах реалізації стратегії «розумної сили» постала необхідність у створенні освітніх фондів, які б сприяли порозумінню Сполучених Штатів з Китаєм, Індією та країнами Близького й Середнього Сходу, підготовці американських спеціалістів із взаємодії з цими країнами, а також спеціалістів з США у цих країнах. Крім того, уряду США рекомендувалось розширити взаємодію з іммігрантами, регулярно залучаючи їх до роботи у Державному департаменті, Міністерстві внутрішньої безпеки та Міністерстві оборони у якості радників з питань співпраці з іншими країнами [32].

Варто звернути увагу й на те, що сьогодні Держдепартамент США вважає головними популяризаторами країни американських громадян, значна кількість яких щороку бере участь у понад 30 000 академічних, культурних та професійних програмах обміну. У Сполучених Штатах діє декілька програм, провідна роль у яких належить американським громадянам. Зокрема, за програмою Culture Connect найвідоміші американські письменники, художники, спортсмени та культурні діячі виступають «культурними послами» країни, репрезентують її за кордоном і, насамперед, працюють з молоддю. Інша програма – Citizen Diplomats дозволяє звичайним американцям ділитися своїм досвідом з громадянами інших країн. Так, щороку близько 900 американців виступають на запрошення посольств США в інших країнах [57, с. 30].

Програми, які курує Бюро з освітніх та культурних програм, покликані допомогти поглибленню порозуміння американських учасників з іноземцями, створити нові умови міжнародного співробітництва та забезпечити політику міжкультурної співпраці дипломатичних інституцій Сполучених Штатів в країнах перебування з метою репрезентації релігійного та культурного розмаїття. Так, зокрема, реалізація культурної дипломатії суттєво вплинула на позиції країн, з якими у Сполучених Штатів були напружені відносини.

Не варто забувати також й про головний інструмент американської неофіційної зовнішньої культурної політики – Голівудський кінематограф, який будучи одночасно й головним культурним продуктом, й ідеологічним інструментом, являє собою основний засіб формування іміджу Сполучених Штатів на світовій арені [9].

Успіхи заходів культурної дипломатії були певним чином відображені у результатах дослідження центру Pew Research Center, зокрема, там відзначалося, що разом із зміною пріоритетів і інструментів зовнішньої політики, культура Сполучених Штатів стала значно привабливішою для європейських країн.

З приходом до влади Д. Трампа в США спостерігається скорочення витрат з державного бюджету на реалізацію культурної дипломатії, що деякі дослідники пояснюють наданням переваги 45-им президентом політиці ізоляціонізму, головним гаслом якої стало – «Америка перш за все!». Бачення Д. Трампом культурної дипломатії істотно відрізняється від його попередника. Про це свідчить, зокрема, проголошена ним жорстка міграційна політика, що проявлялась у будівництві стіни вздовж кордону з Мексикою, заявах про видворення з території США великої кількості нелегальних мігрантів тощо. Відповідно, ці та інші дії не сприяли налагодженню міжкультурного діалогу та співпраці з багатьма країнами [36, с. 131].

Зосередження уваги на внутрішніх справах країни неминуче відображається на стані культурної дипломатії, оскільки вона оцінюється керівництвом держави як менш пріоритетний напрям у її зовнішній політиці. Д. Трамп оголосив про зміну існуючих альянсів і утворення нових об'єднань, що також не сприяло міжкультурному діалогу та спричинило погіршення іміджу Сполучених Штатів, виставляючи їх ненадійним партнером. На зовнішню політику, а отже й на культурну дипломатію Сполучених Штатів, значний вплив мали такі чинники його діяльності як: закритість, надмірна амбіційність, невміння вести діалог і досягати компромісів та застосування примусу [36, с. 131].

Відповідно, ініціативи Б. Обами в галузі культурної політики були відхилені адміністрацією Д. Трампа, що особливо було помітно на рівні трансформації відносин з мусульманським світом, та зміщенні пріоритетів у бік боротьби з ісламським тероризмом. Крім того йому закидали й звинувачення у байдужості до мистецтва та навіть опозиційності до митців, оскільки за термін свого президентства Д. Трамп, на відміну від його попередників, практично не проводив культурні заходи [36, с. 131-132].

У 2020 році зовнішня політика Сполучених Штатів зазнає змін через початок глобальної пандемії COVID-19, що не могло не вплинути й на американську культурну дипломатію. Так, негативно позначились на ній прагнення адміністрації Д. Трампа заборонити тим іноземним студентам, університети яких перейшли на онлайн-навчання, перебувати в країні. Крім того, призупинялася також й видача віз студентам, які були зараховані на програми, які також проводилися онлайн [19]. Ці кроки наштовхнулися на численні обурення, оскільки студентські програми та програми обміну становлять важливу складову американської культурної дипломатії, а отже, незважаючи на боротьбу з пандемією, вжиті заходи не сприяють міжкультурній комунікації.

Під час пандемії культурна дипломатія зіштовхнулася з певним викликом, що позначився переходом аудиторії до глобальних та соціальних мереж. Враховуючи масштаб потенційного впливу на аудиторію Держдепартамент Сполучених Штатів встановив чіткі механізми та інституції, відповідальні за цей напрямок роботи. Держдепартамент здійснює ефективне керівництво власною медіа-імперією, яка об'єднала понад вісім мільйонів осіб через 600 соціальних медіа-платформ, що не могло не вплинути на культурну дипломатію.

Культурну дипломатію здійснюють різноманітні мистецькі асоціації, організації, фонди, а також окремі художники, музиканти, актори тощо, що часто носить приватний характер і не пов'язана з офіційною державною позицією [36].

Отже, міжнародна культурна діяльність Сполучених Штатів на сучасному етапі здійснюється насамперед приватним сектором, натомість Бюро з освітніх та культурних програм Державного департаменту США діє лише у якості координуючої інституції, що узгоджує принципи співпраці приватного та громадського секторів держави, відіграючи таким чином значну роль у формуванні культурних зв'язків в державі та за її межами. При цьому американська масова культура сьогодні визнається вагомим чинником впливу на світову спільноту.

Здійснення культурної дипломатії потребує координації зусиль значної кількості державних і недержавних інституцій, включаючи діяльність широкого кола людей: дипломатів, експертів, митців тощо. Відповідно, основна роль у реалізації культурної дипломатії належить комплексу спільних зусиль задіяних у державному, приватному та громадському секторах.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Розвиток міжнародної культурної комунікації сучасної України

Для сучасної України культурна дипломатія є важливим елементом стратегічної діяльності, за допомогою якої значно полегшується можливість проникнення у будь-яку країну та отримання суспільної підтримки. Вона є засобом втілення національних інтересів, але лише у разі системного застосування, ефективної координації зусиль і створення якісного продукту на експорт.

Історичний досвід української дипломатії складний та унікальний, оскільки практично весь час Україна змушена була спрямовувати свої зусилля не на власний розвиток, а на відстоювання своєї державності та захист права на ведення власної зовнішньої політики.

Український досвід культурної дипломатії сягає періоду Української революції початку ХХ століття. За радянських часів, перебуваючи у складі єдиної держави, Україна певною мірою мала можливість використовувати у дипломатії здобутки власної національної культури. Ця діяльність забезпечувалась на загальнодержавному рівні, за рахунок бюджетних коштів та контролювалась центральними органами державної влади. Варто зазначити, що культурна дипломатія на той час була надто заідеологізованою, що, попри певний успіх, зменшувало її можливості та ефективність [56, с. 90].

Дещо загальмував культурну дипломатію України крах Радянського Союзу та утворення окремих незалежних держав. Можливості Української держави, яка у той час знаходилась на етапі формування державної ідеології та національних цілей, значно послабилися. Чітко визначена зовнішня політика країни була послаблена, а важелі культурної дипломатії виявились забутими,

оскільки вважались неефективними. Разом із тим, здобувши незалежність, Україна отримала й можливості самостійної реалізації зовнішньої культурної політики, розвитку нормативно-правової бази міжнародної культурної взаємодії, укладання угод з іншими державами та міжнародними організаціями та, враховуючи нові умови, створення механізму їх реалізації. Таким чином в країні розпочався процес трансформації старої системи міжнародної культурної співпраці у нову, засновану на демократичних принципах, загальнолюдських цінностях і національних інтересах [56, с. 90].

У XXI столітті Україна повернулася до активного використання інструментів культурної дипломатії. Саме в цей час постала гостра необхідність у широкій міжнародній підтримці щодо реалізації амбітних євроінтеграційних проєктів. Разом із тим, на думку О. Розумної, рівень та характер присутності української культури за межами України в часи незалежності все ще не варто називати політикою культурної дипломатії або ж хоча б просуванням культури на міжнародній арені. Проте, їх не можна й ігнорувати, розвиваючи культурну дипломатію як державну політику. До того ж, аналіз досвіду міжнародної присутності української культури є досить важливим кроком і передумовою успішного старту процесу інституалізації української культурної дипломатії [52, с. 13].

Українські дослідники вказують на те, що українська культурна дипломатія тільки починає розвиватися, що супроводжується численними проблемами, серед яких відсутність єдиної державної стратегії та відсутність єдиної координації роботи різних культурних центрів. Формування консенсусу в суспільстві щодо реалізації політики культурної дипломатії є надважливим завданням, оскільки українські культурні ініціативи, що транслуються на міжнародний рівень, потребують внутрішнього узгодження та декларованого загального консенсусу. Наголошується також на значимості засобів культури та

міжнародної культурної співпраці у формуванні позитивного іміджу України в світі [33, с. 29].

В Україні культурну дипломатію на державному рівні здійснюють Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти і науки, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, неурядові громадські організації та приватні особи. У 2015 році, за ініціативи МЗС України, було започатковано Перший форум культурної дипломатії України. Крім того, при МЗС України було сформовано Управління публічної дипломатії, складовими якого стали відділи культурної дипломатії, іміджевих проєктів і зв'язків зі ЗМІ. Сьогодні основна увага приділяється популяризації українського кіно, організації фотовиставок, зустрічей з українськими письменниками та науковцями. Також визначено основні напрями української культурної дипломатії – країни Європейського Союзу, США та Канада [33, с. 28].

Правові основи міжнародної культурної співпраці України регулюються Законом України «Про культуру», де у статті 33 VIII розділу «Міжнародні культурні зв'язки» вказано, що «держава сприяє міжнародному культурному обміну, співробітництву закладів культури, професійних творчих працівників, працівників культури України із закордонними партнерами». Їм надається право укладати договори з іноземними громадянами або юридичними особами щодо форм співпраці в культурній сфері, брати участь у роботі відповідних міжнародних організацій та фондів, провадити зовнішньоекономічну діяльність у сфері культури відповідно до законодавства. До того ж статтею 34 цього закону передбачено задоволення національно-культурних потреб українців, які живуть за кордоном, шляхом сприяння проведенню культурно-мистецьких заходів та відкриття й діяльності українських культурних центрів і освітніх закладів в країнах де вони проживають [47].

Ще одним засадничим нормативно-правовим актом, який становить основу української культурної дипломатії, є Закон України «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики». У ньому фактично підкреслюється значущість культурної дипломатії хоча й без вживання самого поняття. Так, статтею 11 Закону передбачено створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, зокрема етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей, а також задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України та підтримання з ними сталих зв'язків [48].

Сучасна незалежна Україна обрала прагматичну та, насамперед, реалістичну дипломатію, спроможну рухатись правильним, адекватним її інтересам шляхом у сучасному світі. Вона має бути розвиненою, чітко структурованою системою, що може швидко реагувати на світові зміни, бути здатною жорстко захищати державні інтереси у політичній та безпековій сферах, відстоювати інтереси своїх громадян за кордоном, а також забезпечувати реалізацію інтересів підприємств держави на зовнішніх ринках [67, с. 317]. Проте, головними завданнями української дипломатії у найближчій перспективі, на наше переконання, є відстоювання суверенітету української держави, подальше її зміцнення як європейської країни та якнайшвидша інтеграція України до Європейського Союзу і НАТО.

Одне із пріоритетних спрямувань зовнішньої політики України полягає у забезпеченні їй статусу рівноправного партнера на міжнародному рівні в різних сферах (економічній, культурній, науково-технічній тощо), зокрема й культурними засобами. Сприяти цьому мало створене у 2015 році Управління публічної дипломатії (структурний підрозділ МЗС України), одним із завдань якого є реалізація іміджевих, культурних і інформаційних проєктів в Україні та за кордоном [53].

На думку Г. Луцишин та А. Гончарук, головна мета політики культурної дипломатії сучасної України полягає у забезпеченні системної роботи українських культурних ініціатив за кордоном, формуванні позитивного іміджу України та українців, а також налагодженні нових міжкультурних комунікацій [33, с. 27]. Але, певну стурбованість викликає факт відсутності тривалий час системності у процесі розвитку культурної дипломатії в Україні. Так наприкінці нульових років було створено певні державні інститути, головне завдання яких полягало у розвитку культурної дипломатії. Одним із них стала заснована у 2009 році Державна агенція промоції культури України. Проте, як зазначають Г. Луцишин та А. Гончарук, робота її залишається практично непомітною як на національному, так і на міжнародному рівнях [33, с. 27-28].

Вагоме місце у функціонуванні української культурної дипломатії належить питанню якості продукції, що репрезентує країну у міжнародній комунікації. Серед головних пріоритетів її створення є, зокрема, видавництво та переклад книг, сприяння розвитку сучасного мистецтва та культурної індустрії. Створення якісної культурної продукції потребує виходу за межі виключно популяризації культури. Натомість існує потреба у концентрації уваги на її просуванні, розбудові комунікацій та підтримці культурного різноманіття. Крім того, важливим напрямком культурної дипломатії залишається також її внутрішня спрямованість, що передбачає вплив на формування внутрішньополітичного діалогу та комунікації регіонів із своїми закордонними колегами [5, с. 176].

Існуюча на міжнародному рівні налагоджена система координації та стимулювання культурної діяльності дозволила О. Стасевській та І. Маланчуку виокремити такі завдання культурної дипломатії України як:

- ознайомлення іноземної спільноти з культурними досягненнями власного народу;

- залучення культурних обмінів та різноманітних культурних проєктів для покращення репутації та створення сприятливих умов щодо розвитку економічного та політичного співробітництва;
- ознайомлення своїх громадян з культурними здобутками інших народів;
- підтримка наукового обміну та співробітництва у сфері науки, забезпечення науково-технологічного рівня, що відповідає міжнародним стандартам;
- співробітництво у сферах спорту та туризму;
- популяризація своєї мови за кордоном;
- формування іміджу української держави [56, с. 91].

Основними суб'єктами української культурної дипломатії є державні владні установи, неурядові організації, громадські активісти, українські митці, журналісти, науковці, студенти та політики [33, с. 26].

Ще одним важливим суб'єктом популяризації української культури є українські експатріанти – представники української діаспори та волонтерської підтримки заходів, пов'язаних з Революцією Гідності та військовими діями на українських територіях. Актуальними завданнями держави в рамках залучення експатріантів є створення дискусійного майданчика, започаткування та координація спільних проєктів з культурної дипломатії, а також налагодження ділових стосунків із впливовими політичними та бізнесовими об'єднаннями. На думку Т. Браніцької та ін., тут варто залучати українські наукові центри, особливо українознавчі кафедри провідних світових університетів. Вони представляють розвинену мережу українських культурних установ за кордоном. Тому співробітництво з експатріантами визначається одним із пріоритетних напрямків української культурної дипломатії [5, с. 175]. Представниками української діаспори за межами України було утворено чимало організацій, основна мета яких полягала у збереженні культурної спадщини свого народу та

активній її популяризації в інших країнах. Українські емігранти та українські громадські організації за кордоном яскраво демонструють ефективність «аматорської» мережі культурної дипломатії, плідно працюють в інтересах України та формуванні її позитивного іміджу [4, с. 58].

Українська культура сьогодні представлена на міжнародній арені лише невеликими культурними проєктами. Також існує й незначна кількість культурних центрів, заснованих українцями за кордоном. Відповідно, подібно до європейських країн, українська держава має підтримувати створення українських культурних центрів за кордоном, ініціювати державні програми з перекладів на українську мову та друк творів українських письменників іноземними мовами.

Одними з перспективних суб'єктів міжнародної присутності української культури стали культурно-інформаційні центри при українських дипломатичних представництвах за кордоном, проте їх діяльність потребує реорганізації та оптимізації. Вони починають діяти з 2006 року, відповідно до Указу Президента України «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України» [46]. Не зважаючи на певні прогалини у розвитку української культурної дипломатії, культурно-інформаційні центри, на думку науковців, все ж заслуговують на позитивну оцінку. На них покладається співпраця з національними діаспорами, зокрема організація та проведення заходів з нагоди визначних національних подій, виступів фольклорних та естрадних колективів, сучасних виконавців, художніх виставок та презентації творів українських класиків та сучасних українських авторів. Разом із тим, відзначається й недостатня ефективність їх діяльності, що зводиться переважно до протокольних заходів та святкувань знакових дат. Крім цього О. Розумна вказує також на те, що поширювана ними інформація стосувалася переважно минулого України та традиційної культури українського народу, залишаючи поза увагою розвиток сучасної української культури та

громадянського суспільства. Недостатню ефективність діяльності центрів дослідниця пояснює:

- обмеженістю державного фінансування, нечисельністю штату та нестачею фахівців з культурного менеджменту;
- недостатньою зацікавленістю й участю, поряд із Міністерством закордонних справ України, інших державних інституцій у плануванні роботи культурно-інформаційних центрів;
- відсутності аналізу роботи та моніторингу їхніх потреб, а також прогнозування їх діяльності;
- байдужість працівників центрів до культурних процесів і, зокрема культури своєї країни [52, с. 13-14].

Певний період точилися дискусії щодо необхідності створення українських культурних інститутів у європейських країнах, але всі пропозиції так і залишались на рівні проектів. Нарешті в 2015 році було ухвалено рішення про заснування Українського інституту – державної установи з функціями культурної дипломатії, яка мала б функціонувати як неурядова організація мережевого типу. В результаті в українському суспільстві розгорнулася значна дискусія навколо питань щодо підпорядкування новоствореної інституції, важливості її завдань та відкриття представництв у різних країнах світу [33, с. 28]. Проте, усвідомлюючи його необхідність, у 2017 році відбувається заснування Українського інституту як головного ретранслятора українських культурних цінностей у глобальному світі [53].

Український інститут, на думку Т. Браніцької та ін., є національним проектом майбутнього, оскільки сьогодні Україна ще не готова до його ефективного функціонування. Основна причина полягає у нерозумінні Міністерством культури призначення цієї інституції, що свідчить про нерозуміння загалом й місії культури та небажання змінювати систему

державного управління. Процес його заснування слід вважати вагомим кроком у захисті культури та зміні ставлення до неї держави і суспільства.

Окрім створення Українського інституту, тривалий та складний процес інституалізації української культурної дипломатії втілювався у формуванні платформи інституцій, що спрямована на забезпечення послідовної та системної роботи щодо створення сучасного іміджу України, який би був цікавим для потенційних партнерів, поширення українських меседжів за кордоном та зміцнення культурної комунікації [5, с. 175-176].

Важливого значення у функціонуванні української культурної дипломатії набуває діяльність представників української діаспори, що, насамперед, проявляється у створених ними наукових, освітніх, академічних, молодіжних, релігійних та культурних організаціях. Українці, які проживають за кордоном, здійснюють культурний, інформаційний та політичний вплив, сприяють формуванню позитивного іміджу України за її межами. У багатьох країнах за ініціативи української діаспори було створено українські осередки. Разом із тим, Г. Луцишин та А. Гончарук, вказують на необхідності ухвалення Державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонними українцями, про яку уже тривалий час ведеться мова [33, с. 28].

Відповідно до проведеного незалежного аудиту ефективності культурної дипломатії України у різних регіонах світу в період з 2014 по 2016 роки, експертами було визначено успіхи та невдачі розвитку української культурної дипломатії. Так, до прикладу, зазначалося, що однією з основних причин негативних результатів референдуму в Нідерландах щодо асоціації України та Європейського Союзу виявилась неефективна робота посольства України в сфері культурної дипломатії [23].

Позитивним проявом діяльності української культурної дипломатії стало заснування в Україні 2011 року Фонду культурної дипломатії «UART» з метою популяризації України й української культури, розбудови співробітництва

України з іншими країнами, зближення культур та підтримки історичної спадщини. Сьогодні цей фонд має розгалужену систему представництв в Україні, а також у низці закордонних країн, зокрема Франції, Монако, ОАЕ тощо.

Вагомим кроком у процесі інституалізації української культурної дипломатії стала діяльність Національної ради реформ при Адміністрації Президента України в рамках Програми просування інтересів України у світі (Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»), спрямованої на консолідацію роботи державних інститутів, громадських ініціатив та міжнародних організацій щодо розвитку культурної дипломатії [33, с. 28].

В останні роки розвиток і підтримка культурних ініціатив реалізується через різноманітні проєкти та діяльність міжнародних культурних організацій і фондів. На державному рівні основними інструментами залишаються угоди про співробітництво, переважно це двосторонні угоди про роки культури або певні спільні заходи (наприклад, форуми, фестивалі та дні культури), які ефективно застосовуються в міжнародних культурних відносинах. На державу покладається роль координатора, що об'єднує існуючі культурні ініціативи та формує умови для розвитку співробітництва.

Особливого значення набуває також і розвиток внутрішнього вектора культурної дипломатії, що спрямовується на формування внутрішньополітичного діалогу через культуру, що було надзвичайно актуальним в умовах тривалого конфлікту на Сході України. Досвід засвідчує, що спільні культурні ініціативи допомагали долати конфлікти, залучати до співробітництва митців, діячів культури, громадських діячів та інтелектуалів із різних куточків України. Від початку російсько-української війни 2014 року вони організовували численні культурні заходи в населених пунктах, які постраждали від збройного конфлікту. Культурна дипломатія сприяла перетворенню звичайної співпраці у системну роботу в громадах із залученням

широкої аудиторії до таких ініціатив та діалогу в суспільстві. Відповідно культурна інтеграція та міжрегіональне співробітництво перетворились, в сучасних умовах, на важливий напрямок сучасної державної політики України [33, с. 29].

Для розвитку внутрішнього напрямку культурної дипломатії певного значення набуває поява такого проекту, як «Культурна дипломатія між регіонами України». Безперечно, формування та розвиток державного інституту культурної дипломатії є досить тривалим і складним процесом, що вимагає спільних зусиль органів державної влади та громадянського суспільства. Маючи внутрішньополітичний та міжнародний виміри, культурна дипломатія змушена оперативно реагувати на культурні запити суспільства, а також презентувати Україну на міжнародній арені через культурне співробітництво.

В Україні активізація культурних ініціатив відбулася після Майдану. Йдеться не лише про діяльність діаспори чи українців за кордоном, їх прагнення пожвавити увагу щодо «українського питання» через виставки, покази та кіно, а й про певні позитивні зрушення в самій Україні. За останні роки Україною було вжито низку заходів щодо підтримки культурної дипломатії на національному рівні. Так, у відповідь на необхідність консолідації зусиль у цій сфері, при МЗС України було створено управління публічної дипломатії, покликане виконувати координаційні функції, у тому числі надавати підтримку організаторам культурних проектів, орієнтованих на іноземну аудиторію. Структура цього управління передбачала діяльність спеціального підрозділу з культурної дипломатії. Проте, не зважаючи на важливість цього кроку у зміцненні комунікаційних можливостей країни, експерти наголошують на тому, що цього недостатньо для повноцінного здійснення заходів у цій сфері.

Сьогодні глобалізація та цифрові технології значною мірою впливають на зміни форм взаємодії між державою та громадянами, у яких вагому роль відіграють безпосередні обміни у сфері культури. В 2014 році під час Революції

Гідності в Україні було засновано мережу Global Ukrainians, одним із напрямків діяльності якої передбачав культурну дипломатію. Її створення було спричинене необхідністю більш системного та злагодженого співробітництва українських лідерів волонтерських рухів, українських та закордонних громадських організацій, а також державних установ, відповідальних за зовнішню інформаційну політику [33, с. 28].

Актуальними проблемами процесу інституалізації української культурної дипломатії останнім часом визначають:

- відсутність системної політики просування та підтримки культурних ініціатив;
- значний брак адміністративних, фінансових та кадрових ресурсів;
- критичний брак професійного бачення політики промоції й підтримки культурних ініціатив [52, с. 7].

На думку І. Гавриленко, Україні варто скористатися досвідом США та посилити інтенсивність культурної дипломатії для покращення власного іміджу на міжнародній арені. Попри неможливість здійснення такої діяльності через Міністерство закордонних справ України та відсутність державних коштів, Україна може скористатися значною та розгалуженою діаспорою, її заходами, організаціями та медіа [13, с. 68].

Варто зауважити, що участь українських державних інституцій в організації різноманітних культурних проєктів є незначною, оскільки відсутня єдина стратегія та бачення вектору розвитку культурної дипломатії. Натомість вражає своїми масштабами та різноманітністю форм культурної дипломатії народна активність. Громадські організації, волонтерські рухи та окремі активісти власноруч влаштовували дні культури, кінопокази, театральні постановки, форуми, конференції, виступи дитячих колективів, фестивалі, книжкові ярмарки та тижні моди [33, с. 29].

Отже, ефективність культурної дипломатії безумовно позначається на стані зовнішньої політики країни, додає їй престижу та авторитету. Наразі українська культурна дипломатія реалізується спільними зусиллями урядовими інституціями, неурядовими громадськими організаціями та активістами, українськими митцями, науковцями, студентами, українською діаспорою.

Основна увага сьогодні приділяється культурним ініціативам за кордоном, формуванню позитивного іміджу України та українців, а також налагодженню нових міжкультурних комунікацій, прискоренню утвердження України як європейської висококультурної держави.

3.2. Культурна взаємодія України з країнами-сусідами

Відносини між ЄС та Україною тривалий час регламентувались Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [64], яка набула чинності у березні 1998 року. Так, у ній, зокрема, було передбачено й співпрацю у сфері культури, освіти та професійної підготовки, науки і техніки, туризму. Угода втратила чинність у 2017 році з набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [62].

У результаті розширення Європейського Союзу у 2004 році, можливості його співробітництва з Україною були окреслені Посланнями Європейської Комісії, що визначали нові межі цих взаємовідносин, зокрема:

- «Розширена Європа – Нові сусіди: Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами» [54] ухвалене 11 березня 2003 року;
- «Прокладаючи шлях для запровадження нового інструмента відносин з країнами-сусідами»[49] ухвалене 1 липня 2003 року.

У цих посланнях Україна визначалась однією з пріоритетних країн, яким пропонувався новий курс співробітництва, у тому числі й перспектива тіснішої інтеграції, зокрема й у культурній сфері.

Новий курс співпраці передбачав нові інструменти, включно з участю у європейських програмах, а також й нові джерела фінансування.

Відповідно до нової Європейської політики сусідства основне завдання полягало у зміцненні стабільності, безпеки та добробуту усіх країн-сусідів, на яких поширювалась її дія. Вона мала запобігти виникненню нових розмежувальних ліній між розширеною Європою та її сусідами, надавши їм можливість брати участь у різноманітних заходах ЄС шляхом посилення політичної, безпекової, економічної та культурної співпраці.

Європейська політика сусідства відрзнялася від потенційного членства в ЄС. Вона передбачала привілейовані відносини з сусідніми державами, а також спільне з ними визначення пріоритетних завдань, що мали бути включені до узгоджених Планів дій з подальшої роботи та моніторингу прогресу.

Європейська політика сусідства має на меті зміцнення двосторонніх зв'язків та співпраці у різних сферах та напрямках. Так, зокрема, вона спрямована на сприяння посиленню спільних зусиль у сфері захисту прав людини, налагодженню діалогу між різними культурними та етнічними групами, а також культурним та освітнім обмінам [7].

Україна сьогодні межує з такими країнами Європейського Союзу як Польща, Румунія, Угорщина та Словаччина, ще однією країною є кандидат у члени ЄС – Молдова. Також варто згадати й про російську федерацію та Білорусь. У випадку з першою – 24 лютого 2022 року Україна, внаслідок повномасштабного нападу російської федерації, розірвала з нею дипломатичні відносини [65]. Відносно ж другої, наразі прийнято політично вмотивоване рішення не розривати дипломатичних відносин задля утримання її президента від ще більш необдуманих кроків щодо України [24].

Співпраця в культурній сфері між Україною та Молдовою реалізується за такими напрямками як: культура, освіта, культурна дипломатія, зміцнення зв'язків з місцевими етнічними українцями та громадянами України, що переїхали до Молдови на постійне чи тимчасове проживання. До того ж, починаючи з березня 2022 року, до них додалися ще й громадяни України, що змушені були тікати від війни в Україні.

Зміна у 2020-2021 роках політичної влади в Молдові активізувала двосторонні відносини з Україною, зокрема й в культурній сфері. Так, було відновлено співпрацю профільних міністерств і відомств, завершено розробку проєктів ряду міждержавних і міжвідомчих угод, активізувалась взаємна підтримка в комітетах ООН, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій. Крім того здійснюється розробка нових проєктів двостороннього співробітництва, зокрема й у культурній та освітній сферах [27].

З квітня 2007 року при Посольстві України в Республіці Молдова діє Культурно-інформаційний центр (КІЦ), а з березня 2010 року у місті Тирасполь розпочав свою діяльність «Український дім».

Діяльність Культурно-інформаційного центру покликана:

- поживити двосторонні відносини між двома країнами;
- поглибити співпрацю в культурній, гуманітарній та інформаційній сферах;
- поширювати інформацію про Україну, її історію та культуру;
- сприяти розвитку та просуванню української мови й культури в Молдові;
- зміцнювати зв'язки з українською громадою, підтримувати реалізацію її національно-культурних потреб [28].

Двостороннє співробітництво в культурній сфері реалізується на основі договірно-правової бази, принципів добросусідства та залежно від фінансових

спроможностей кожної сторони і ступеня налагодженості партнерських відносин між окремими суб'єктами культурної діяльності.

У Молдові щороку проходять урочистості з нагоди вшанування пам'яті видатних українських діячів. Представники обох країн беруть участь у урочистостях, організованих органами державної влади України та Молдови.

Вагоме місце у розвитку двосторонньої культурної співпраці належить громадським організаціям українців Молдови. За їхньої участі Посольство України регулярно організовує культурно-мистецькі заходи (виставки робіт молдовських художників, майстрів українського походження, презентації україномовних книг, тематичні онлайн-зустрічі, літературно-музичні вечори, виступи українських професійних та аматорських колективів та інші). До прикладу, з 2015 року в Кишиневі щорічно організовується Марш Вишиванки, ініційований місцевими українськими громадськими організаціями. А у 2021 році в Молдові було запроваджено День України. Крім того традиційними уже стали «Дні нового українського кіно в Молдові», Міжнародна наукова конференція «Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки», вшанування пам'яті жертв Голодоморів в Україні та Республіці Молдова та багато інших [27].

З початку російської повномасштабної війни проти України більшість культурних заходів носили благодійний характер. За цей час на підтримку України були організовані музичні вечори та художні аукціони, а зароблені кошти спрямовувались на підтримку постраждалих від війни та тимчасово переселених осіб.

Одна з характерних особливостей Молдови полягає у вивченні української мови у деяких навчальних закладах окремим предметом, а у Придністровському регіоні їй надано статусу офіційної мови. Тут діє три заклади освіти з викладанням українською мовою, а сам предмет вивчається практично в усіх закладах освіти. Крім того до 2020 року у Бельцькому

державному університеті готували фахівців з української мови та літератури, а з 2022 року планується це навчання відновити [27].

Значна увага приділяється й освітнім обмінам. Так, щороку в українських вишах надавалися бюджетні місця для навчання громадян обох країн, переважно представникам української та молдовської етнічних меншин. До того ж, згідно з Законом України «Про закордонних українців», МОН України виділяє додаткові квоти для вступників з Молдови, які мають статус закордонного українця та високі показники отриманої середньої освіти [27].

Українсько-польська співпраця у сфері культури регулюється існуючою договірно-правовою базою що забезпечує реалізацію та розвиток ефективної діяльності у цій сфері.

Одним із основних проявів українсько-польської співпраці в культурній сфері, на думку експертів, є застосування польського досвіду в реформуванні управління культурним простором України, підтримка Польщею його інтеграції в загальноєвропейське культурне середовище, а також популяризація досягнень української культури.

З цією метою в Польщі традиційно влаштовують фестивалі українського мистецтва, різноманітні виставки, виступи художніх колективів, кінопокази, театральні гастролі, виступи музичних колективів та виконавців, майстер-класи тощо [29].

Щороку, через тісну співпрацю українських громадських організацій у Польщі з польськими неурядовими організаціями та державними установами, організовується ряд заходів, спрямованих на просування української культури, мистецтва, звичаїв та традицій, серед яких: фестивалі української культури, кіно, загальнопольські дні українського театру та багато інших. Окремо варто відзначити організацію «Днів України», що проводяться на регіональному та місцевому рівнях, а також серед учнів та студентів різних польських закладів освіти. Під час них польські громадяни мають можливість познайомитись з

українськими традиціями, відвідати виступи українських музичних колективів, художні майстер-класи та скуштувати страви української кухні [37, с. 220].

Дієвим майданчиком для українсько-польської культурної співпраці стали Міжнародний кінофестиваль «Варшавський кінофестиваль» та фестиваль українського кіно «Україна! Кінофестиваль», які не лише популяризують сучасне українське кіно, але й піднімають важливі для України й усього демократичного світу питання [29].

Важливим напрямком співробітництва двох країн є впровадження україномовних аудіогідів у головних музеях Польщі, зокрема у Національному музеї та Музеї Варшавського повстання у Варшаві, Європейському центрі солідарності у Гданську, Музеї сучасного мистецтва у Вроцлаві та інших.

За сприяння Українського Інституту в Польщі щороку проводиться низка українсько-польських культурних проєктів, до прикладу, Дні української музики, уже згадуваний нами Фестиваль українського кіно «Україна! Кінофестиваль», Міжнародний театральний фестиваль тощо.

Досить успішним є співробітництво щодо реалізації спільних проєктів у рамках функціонування Українсько-польської ради обміну молоддю при підтримці Міністерства молоді та спорту України й Міністерства освіти і науки Республіки Польща. За роки свого існування українськими та польськими громадськими інституціями було реалізовано понад 344 різноманітні проєкти в рамках молодіжного обміну.

Не варто забувати також й про співпрацю між архівними установами двох країн, яка традиційно є доволі активною. Особливо помітною ця активність є щодо аспектів підвищення доступності архівних ресурсів, створення електронних архівів, електронного адміністрування архівних даних та розширення довірливої бази архівних установ [29].

Українсько-словацька культурна співпраця традиційно характеризується позитивною динамікою та налагодженою взаємодією. У тісній співпраці з

Посольством, українська громада регулярно організовує різноманітні культурно-освітні заходи, метою яких є спрямування уваги словацького суспільства на ситуацію в Україні.

Нормативно-правовою основою культурної співпраці є ряд двосторонніх документів, серед яких варто згадати Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки про співробітництво в галузі культури [16], що передбачав її поглиблення, вдосконалення та подальший розвитку культур двох держав.

У листопаді 2015 року набуває чинності Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про взаємне академічне визнання та еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці [59]. Разом із визнанням освітніх документів, нею визначався й порядок продовження навчання.

З метою сприяння розвитку співпраці була створена Двостороння Українсько-Словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури, що є постійно діючим органом.

Словаччина забезпечує підтримку національних меншин, які проживають на її території, та дотримання положень міжнародних договорів і відповідних законодавчих актів щодо гарантування прав національних меншин. Діяльність організацій національних меншин фінансується через дотаційну систему, координатором якої є Міністерство культури Словацької Республіки, а гроші надходять із Фонду на підтримку культури національних меншин.

На теперішній час підписано понад 30 угод і договорів між українськими та словацькими закладами вищої освіти, основними напрямками співпраці яких визначались обміни студентами на неповний та повний навчальні курси, а також стажистами та докторантами, викладачами та науковцями в межах педагогічної та наукової роботи.

Для реалізації потреб національних меншин у зазначених країнах діють школи де вивчають, відповідно, українську та словацьку мови. Так, наприклад, у Словаччині функціонує 7 закладів освіти різного рівня, у яких вивчають українську мову та літературу. Крім того у м. Пряшів діє Об'єднана школа-гімназія імені Т. Шевченка у якій навчання здійснюється українською мовою, а Пряшівський університет готує спеціалістів за фахом «українська мова» у поєднанні з іншими спеціальностями. До того ж з 1 червня 2019 року офіційно розпочав діяльність створений при цьому університеті Інститут україністики.

У Словаччині різноманітні громадські організації українців активно займаються культурно-просвітницькою діяльністю, популяризуючи народні традиції, відроджуючи обряди, відзначаючи національні свята та підтримуючи тісні зв'язки з Україною та з подібними організаціями в інших країнах. Посольство України постійно підтримує діяльність цих організацій у втіленні їх культурно-мистецьких проєктів.

Найбільшою організацією українців у Словаччині є Союз русинів-українців Словацької Республіки, під егідою якої функціонують 36 колективів народної творчості різних жанрів. Щороку нею організуються різноманітні мистецькі заходи загальнодержавного та регіонального рівня, серед яких Свято культури русинів-українців, Огляд народних пісень “Маковицька струна”, Фестиваль фольклору русинів-українців Словаччини та багато інших. Крім неї активно діють також Словацько-українське товариство, Спілка українських письменників Словаччини та Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка.

Давню традицію має також культурний обмін у рамках організації фестивалів народної творчості. В Словаччині відбувається найстаріший у Європі фестиваль української пісні й танцю – Свято русинів-українців Словаччини. У 2022 році він організовується вже в 68-й раз [26].

З 2014 року у Словаччині традиційно організуються «Дні України в Кошице», під час яких виступають мистецькі та фольклорні колективи з

України, здійснюються покази мод українських дизайнерів, проходять виставки, дискусії, тематичні конференції та інші культурні події і заходи.

У жовтні 2013 року в Пряшові відкрито Центр української культури, що перетворився на надійну базу наукової, освітньої, мистецької та іншої діяльності української національної меншини в Словаччині.

29 червня 2022 року Міністерка культури Словацької Республіки Н. Міланова брала участь у зустрічі міністрів країн Центральної і Східної Європи та Балтії, що проходила у Львові. Учасниками зустрічі було підписано спільну декларацію, яка відображала інтереси розвитку та співпраці країн-учасниць, а також засуджено дії росіян, що спрямовані на нищення культурної спадщини України.

Українсько-угорська культурна співпраця на урядовому рівні передбачена Угодою між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про співробітництво в галузі культури, освіти та науки, підписаною у 1995 році [61]. У цей же період було укладено програму співробітництва між Міністерством людських ресурсів Угорщини та Міністерство культури України, що регламентувала їх ділові зв'язки.

Головна мета українсько-угорської взаємодії полягає у підтримці та зміцненні відносин між двома державами як добрими сусідами та важливими партнерами. Пріоритетним напрямком цих відносин є взаємний розвиток культурних зв'язків та популяризація угорської й української культурної спадщини у, відповідно, українському та угорському суспільствах [1].

Ознайомлення з культурною та мистецькою спадщиною обох країн визнається важливим елементом формування двосторонніх відносин та зближення двох народів. З цією метою в Угорщині та Україні регулярно організовуються виставки та гастролі творчих колективів обох країн тощо.

В межах культурної дипломатії двох країн прослідковується заохочення розширення зв'язків між угорськими та українськими культурними інституціями та учасниками культурного життя.

До найважливіших подій з просування української культури та мистецтва в Угорщині останніх років варто віднести організацію концертів та виступів українських музичних колективів. Так, зокрема, відбулись концерти хору ім. Г. Верьовки, Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені П. Вірського, Національної капели бандуристів України ім. П. Майбороди, Заслуженого академічного Закарпатського народного хору, популярного квартету «ДахаБраха» та багатьох інших [68].

Значні успіхи у популяризації української культури в Угорщині має організація різноманітних мистецьких та фотовиставок, серед яких окремо відзначають ініційовану Фундацією Zenko Foundation виставку сучасного українського мистецтва (2018 р.), за підтримки Українського культурного фонду – виставку «Franko from A to Z» (2019 р.) та фотовиставку «Ярослав Мудрий: дипломатія через династичні шлюби» (2019-2020 рр.), які відбулися у Будапешті та інших містах Угорщини. Неабияку зацікавленість зі сторони угорської спільноти викликали виставки сучасного живопису, килимів та петриківського розпису українських майстринь, а також фотовиставки українських національних костюмів [68].

Через мистецтво угорці мають змогу дізнатися також про російську агресію проти України, яка триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року. Це стало можливим завдяки організованим в Угорщині фотовиставкам (наприклад «3 нуля», «Невідома війна в центрі Європи», «Азовсталь: фортеця незламності Маріуполя» та ін.), концертам, кінофільмам («Кіборги», «Позивний Бандерас» та «Маріуполь») тощо [68].

Важливим напрямом діяльності у сфері української культурної дипломатії є просування української мови за кордоном. З цією метою нещодавно у

Королівському палаці міста Геделле, що розташований недалеко від Будапешта, запровадили аудіогід українською мовою.

Українсько-угорська співпраця в освітній галузі здійснюється за такими основними напрямками: взаємодія між МОН України та Міністерством людських ресурсів Угорщини; налагодження зв'язків та розвиток співпраці між українськими та угорськими закладами освіти різного рівня та спрямування; залучення українських студентів до участі в конкурсах на отримання стипендій для навчання у вишах Угорщини [69]. Крім того в Будапешті, Ніредьгазі й Варпалоті функціонують українські недільні школи.

У трьох закладах вищої освіти Угорщини діють кафедри українознавства. Зокрема у Сегедському науковому університеті кафедрою слов'янської філології з 1997 року забезпечується підготовка за спеціальністю українська філологія. У Будапештському університеті ім. Л. Етвеша з 2002 року функціонує кафедра україністики при Інституті слов'янської та балтійської філології. З 2018 року в Ніредьгазькому Інституті відновлює свою роботу кафедра україністики [66].

Крім того, у липні 2021 року було підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені [60].

В Угорщині зареєстровано декілька культурно-просвітницьких товариств та організацій української громади. Найбільш помітною тут є діяльність «Товариства української культури Угорщини», «Українського культурного об'єднання області Чонград», Об'єднання української молоді та сімей Угорщини «Нова хвиля» та Української асоціації «Єдність». Варто наголосити, що саме ці організації увійшли до складу Консультаційної ради, утвореної при Посольстві України в Угорщині.

Починаючи з 2014 року, представники нацменшин, у тому числі української, забезпечуються можливістю, відповідно до Закону Угорщини «Про

вибори депутатів» балатуватись до Державних зборів Угорщини. Відповідно, кожна визнана державою національна або етнічна меншина отримує один пільговий парламентський мандат, але у разі, якщо її кандидат отримає не менше $\frac{1}{4}$ голосів виборців, визначеної для партій квоти. В іншому випадку, цей кандидат проходить до парламенту але як речник національної меншини, тобто депутат без права голосу.

Українська громада має право на гарантований час трансляції на радіо та телебаченні, а також можливість публікування в угорських друкованих ЗМІ. Зокрема, раз на тиждень виходять 30-ти хвилинні україномовні програми на угорському радіо МР4, двічі на місяць транслюється 12-ти хвилинна програма «Рондо» на центральному телеканалі М1 [66].

На відміну від налагоджених взаємин з іншими країнами, українсько-румунські відносини, після проголошення незалежності України, характеризувалися певною інертністю та домінуванням проблемних питань, що були успадкованими з минулих часів. Одним із таких чутливих питань в українсько-румунських відносинах виявилась підвищена увага румунських ЗМІ та політиків до проблем «неналежного» забезпечення прав румунської меншини в Україні [34, с. 156].

Внаслідок цих протиріч, Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією [17] був підписаний лише у червні 1997 року. Не зважаючи на це його ратифікація стала важливим кроком у формуванні законодавчих основ взаємовідносин між ними.

Найбільша стаття Договору, тринадцята, містить взаємні зобов'язання щодо захисту етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності української меншини в Румунії та румунської меншини в Україні.

Ціла низка статей Договору торкається співпраці в галузі культури, науки та освіти. У них, зокрема, зазначається, що Україна та Румунія зобов'язуються:

- сприяти взаємному ознайомленню громадян із надбаннями культур обох країн;
- розширювати обміни між творчими спілками, асоціаціями, закладами культури, науки та освіти;
- розвивати співпрацю між закладами освіти, науково-дослідними та науковими центрами країн, підтримувати обміни здобувачами, викладачами та науковцями;
- заохочувати співпрацю між архівами, бібліотеками та музеями, забезпечувати доступ до їх джерел науковим співробітникам та іншим громадянам;
- сприяти вивченню української мови в Румунії та румунської мови в Україні, створюючи для цього відповідні умови та можливості;
- укласти угоди про визнання документів про навчання та дипломів про освіту, а також наукових звань і вчених ступенів;
- співпрацювати у збереженні та реставрації історичних, культурних пам'яток і меморіальних місць та забезпечувати до них доступ [17].

19 лютого 1999 року було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, наукові ступені, виданих в Україні та Румунії. Крім того, на кожен навчальний рік підписуються Протоколи про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти і науки України та Міністерством національної освіти Румунії [8, с. 148].

Аналізуючи діяльність функціонуючих у Румунії громадських організацій та національно-культурних товариств, науковці звертають увагу на певну залежність їх від держави, оскільки не всі вони отримують фінансову підтримку, а лише визначенні румунською владою. Відповідно, у Румунії на державному рівні українська меншина репрезентована Союзом українців Румунії, що фінансується з державного бюджету Румунії [8, с. 149].

Представники посольства України систематично комунікують з проживаючими в Румунії українцями, знайомляться з їх потребами та проблемами, намагаються їх вирішити. Крім того вони беруть участь в організації різноманітних культурних заходів українців, пов'язаних із виявленням національної свідомості, а також тісно співпрацюють з Союзом українців Румунії та іншими організаціями українців. Щороку Посольство та Союз українців Румунії спільно проводять культурно-мистецькі заходи, присвячені визначним історичним та культурним подіям в Україні, українським традиціям та звичаям [8, с. 147].

Отже, не зважаючи на подібність низки характеристик та, в цілому, позитивну динаміку взаємовідносин у двосторонніх стосунках між Україною та країнами-сусідами, варто вказати на їх неоднозначний характер розвитку. Так у ньому постерігаються періоди піднесення активності та її спаду, налагодження взаємопорозумінням та застої у співпраці. Сьогодні культурна взаємодія України з країнами-сусідами, продовжує залишатись складною та неоднозначною, що також поскладнюється триваючою сьогодні українсько-російською війною.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило охарактеризувати культурну дипломатію як інструмент зовнішньої політики сучасної держави.

1. З другої половини ХХ століття значно актуалізується потреба у залученні до зовнішньополітичної діяльності таких складових як культура, цінності, релігія, менталітет тощо. Власне у цьому напрямі й діє культурна дипломатія, пожвавлюючи та підвищуючи ефективність міжнародної співпраці.

Під культурною дипломатією в сучасному науковому середовищі переважно розуміють напрямок діяльності, що базуються на обміні ідеями, цінностями, традиціями та іншими аспектами культури чи ідентичності, що застосовують для зміцнення відносин, посилення соціально-культурної співпраці, просування національних інтересів на зовнішній арені. Вона, реалізується урядовими інституціями, що репрезентують національні інтереси країни за її межами, застосовує непрямі методи позиціонування через технології публічних відносин та втілюється, в основному, через освітні програми й культурний обмін.

До головних завдань сучасної культурної дипломатії, як правило, зараховують: формування сприятливого іміджу держави; розвиток зовнішньої політики; реформування національної культурної політики, її модернізація та оновлення.

2. Популяризація власних досягнень у галузі мистецтва, науки та освіти перетворюється на один із найефективніших засобів вирішення зовнішньополітичних завдань. Сьогодні, більш ніж будь-коли, культурна дипломатія становить собою «змагальний майданчик», де відбувається боротьба за розум, серця та матеріальні блага людей в усьому світі. В сучасних трансформаційних умовах, вона володіє значним потенціалом щодо

застосування унікального інструментарію задля донесення позитивного іміджу країни до іноземців. Це значний ресурс культурного, політичного та правового впливу у світі, що варто застосовувати задля просування інтересів своєї країни та покращення порозуміння між лідерами держав та їх народами.

Особливість її полягає у тому, що поряд з інститутами державної влади, провідну роль у ній відіграє суспільство, розвиваючи міждержавне співробітництво та створюючи комунікаційні мережі між представниками різних сфер культури, освіти та мистецтва країн світу. Під впливом глобалізаційних процесів статус держави як головного суб'єкта культурної дипломатії поступово послаблюється, поряд з нею національні інтереси починають репрезентувати неурядові та громадські організації, політичні діячі та активісти, журналісти, представники мистецької спільноти, науковці та студентство.

Культурна дипломатія становить важливий напрям сучасної державної політики та сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку країни, поширенню відомостей про неї через організацію культурних та мистецьких заходів, функціонування культурних інститутів, просування мистецтва, культурної спадщини тощо. Від ефективності її функціонування залежить її успіх на міжнародній арені та захист національних інтересів. У наслідок цього, в останні десятиліття спостерігається ріст зацікавленості культурною дипломатією з боку провідних світових країн та активне застосування її форм та методів.

3. Серед різних стилів дипломатії, європейський виокремлюється характерним акцентом на дипломатії як звичайному інструменті. Важливу роль у функціонуванні європейських інституцій культурної дипломатії відіграють: підтримка з боку держави, підпорядкування їх відомствам з закордонних справ; популяризація мови та надання послуг з її вивчення, ретрансляція цінностей, відповідність культурним запитам країни перебування, налагодження

довготривалих зв'язків та розвиток продуктивного партнерства, підтримка сучасних культури та мистецтва, мережева структура, підтримка літературних проєктів та видавництва книг.

Сучасні міжкультурні відносини європейських країн вибудовуються переважно за традиційними моделями міжкультурної співпраці, що сформувались навколо зовнішньої політики Франції, Великобританії та Німеччини.

Відповідно до французької моделі головна роль у реалізації політики міжкультурної співпраці та культурної дипломатії покладається на державу. Крім того, реалізуючи свою зовнішню культурну політику, Франція втілює доктрину Франкофонії як зони багатосторонньої співпраці країн, які використовують французьку мову. Головними інструментами французької культурної дипломатії є культурні центри в країнах перебування – структурні підрозділи зовнішньополітичних відомств. Також їм сприяють численні приватні фонди, основна місія яких полягає в поширенні французької культури та мови через людей.

В основу сучасної британської моделі культурної дипломатії покладено принцип «вितягнутої руки», відповідно до якого міжнародна культурна співпраця повністю або частково фінансується урядом, в той час як адміністративна та координаційна відповідальність за її здійснення покладена на незалежні інституції. Реалізація стратегії культурної дипломатії належить до компетенції різних урядових інституцій, проте головний інструмент британської культурної дипломатії становить Британська Рада, яка є приватною установою.

Формування головних принципів німецької зовнішньої культурної діяльності покладається на Міністерство закордонних справ Німеччини. Водночас практичною реалізацією зовнішньої культурної політики займаються численні приватні інституції. Діяльність цих установ фінансується державою,

проте відповідальність за неї у сферах їх компетенції покладається саме на них. Однією з найвідоміших німецьких інституцій, що займається просуванням різноманітних культурних програм, є Інститут Гете.

4. Початок культурної дипломатії США пов'язаний із формуванням у 1953 році Інформаційного агентства США. У другій половині ХХ століття США вдалося перетворити культурну дипломатію на одну з найбільш інноваційних та динамічних у світі, практична діяльність якої реалізувалась за напрямками, які не використовувала жодна інша держава.

Міжнародна культурна діяльність Сполучених Штатів на сучасному етапі потребує координації зусиль значної кількості державних і недержавних інституцій, включаючи діяльність широкого кола людей: дипломатів, експертів, митців тощо. Вона здійснюється насамперед приватним сектором, натомість Бюро з освітніх та культурних програм Державного департаменту США діє лише у якості координуючої інституції, що узгоджує принципи співпраці приватного та громадського секторів держави, відіграючи таким чином значну роль у формуванні культурних зв'язків в державі та за її межами. При цьому американська масова культура сьогодні визнається вагомим чинником впливу на світову спільноту.

5. Україна активно використовувати інструменти культурної дипломатії починає з поч. ХХІ ст., коли постає гостра необхідність у широкій міжнародній підтримці щодо реалізації амбітних євроінтеграційних проєктів. Особлива активізація культурних ініціатив відбулася після Майдану.

В Україні культурну дипломатію реалізують урядові інституції, неурядові громадські організації та активісти, українські митці, журналісти, науковці, студенти та політики. Важливим суб'єктом популяризації української культури також є представники української діаспори, їх організації, українські наукові центри та культурні установи за кордоном. Координація їх діяльності покладається на державу.

Основна увага сьогодні приділяється культурним ініціативам за кордоном, формуванню позитивного іміджу України та українців, а також налагодженню нових міжкультурних комунікацій. Основними напрямками вітчизняної культурної дипломатії визначено – країни Європейського Союзу, США та Канада.

Стурбованість викликає факт відсутності тривалий час системності у процесі розвитку культурної дипломатії в Україні, практична непомітність діяльності створених державних інституцій, недостатня ефективність діяльності дипломатичних представництв та незначна кількість культурних центрів, заснованих українцями за кордоном. Натомість значною за своїми масштабами та різноманітністю форм культурної дипломатії є народна активність. Громадські організації, волонтерські рухи та окремі активісти власноруч влаштовували дні культури, кінопокази, театральні постановки, форуми, конференції, виступи дитячих колективів, фестивалі, книжкові ярмарки та тижні моди.

6. Україна сьогодні межує з такими країнами Європейського Союзу як Польща, Румунія, Угорщина та Словаччина, ще однією країною є кандидат у члени ЄС – Молдова. Також варто згадати й про російську федерацію, з якою Україна розірвала дипломатичні відносини, та Білорусь.

Співпраця в культурній сфері між Україною та країнами-сусідами реалізується за такими напрямками як: культура, освіта, культурна дипломатія, зміцнення зв'язків з місцевими етнічними українцями та громадянами України, що переїхали до них на постійне чи тимчасове проживання. До того ж, починаючи з березня 2022 року, до них додалися ще й громадяни України, що змушені були тікати від війни в Україні.

Двостороннє співробітництво в культурній сфері реалізується на основі договірно-правової бази, принципів добросусідства та залежно від фінансових

спроможностей кожної сторони і ступеня налагодженості партнерських відносин між окремими суб'єктами культурної діяльності.

Не зважаючи на подібність характеристик та, в цілому, позитивну динаміку взаємовідносин з сусідами, варто вказати на їх неоднозначний характер розвитку, у якому простежуються періоди піднесення активності та її спаду, налагодження взаємопорозуміння та застої у співпраці. Сьогодні культурна взаємодія України з країнами-сусідами, продовжує залишатись складною та неоднозначною, що також поскладнюється триваючою сьогодні українсько-російською війною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання культурних відносин між Угорщиною та Україною / Посольство Угорщини. Київ. URL : <https://kijev.mfa.gov.hu/ukr/page/kulturalis-karcsolatok>.
2. Андрейко В. Українсько-румунські відносини в контексті набуття Румунією членства в Європейському Союзі. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22419/1/Українсько-румунські%20відносини.pdf>.
3. Андрієвич Ю. Культурна дипломатія та її фундамент. *Український тиждень*. 2018. №1. URL : <https://tyzhden.ua/kulturna-dyplomatiia-ta-ii-fundament/>
4. Атаманенко А. Роль закордонних українців в публічній та культурній дипломатії: історичний та сучасний аспекти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2019. № 29. С. 54-65. URL : https://eprints.oa.edu.ua/8193/1/Алла%20Атаманенко_54-65.pdf.
5. Браніцька Т., Кашенко Н., Кухар І. Культурна дипломатія як спосіб комунікації в інтересах національної безпеки України. С. 167-178. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/16/13.pdf>.
6. В Адміністрації президента обговорили шляхи просування інтересів України у світі. *Interfax-Україна. Інформаційне агентство*. 20.03.2015. URL : <https://ua.interfax.com.ua/news/political/256056.html>
7. Відносини між Європейським Союзом та Україною. 28.03.2019. URL : <https://dobra-rada.gov.ua/euunion/vdnosini-mzh-yevropeyskim-soyuzom-ta-ukrayinoyu/>
8. Волощук Ю. Українська меншина Румунії в контексті політичного діалогу Румунії та України після падіння тоталітарного режиму. *Науковий*

часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Випуск 4. С.146-151. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6363/Voloshchuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

9. Габро І. Східноєвропейський напрям культурної дипломатії США. *Міжнародні відносини. Серія "Політичні науки"*. 2018. № 18-19. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3382.

10. Гавриленко І. Дипломатичний компонент «м'якої сили» США : дис. канд. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Міжнародні відносини». Київ, 2017. 241 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Illia/Dyplomatychnyi_komponent_miakoi_sily_SShA.pdf

11. Гавриленко І. Концепції та моделі здійснення культурної дипломатії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. Вип. 1(42). С. 5-9. URL : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/2723>

12. Гавриленко І. «М'яка сила» в зовнішній політиці України. *Політологічний вісник : зб. наук. праць*. К. : ВАДЕКС, 2013. Вип. 69. С. 522-530. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pv_2013_69_51.pdf.

13. Гавриленко І. Особливості здійснення публічної та культурної дипломатії США. *European Historical Studies*. Електронний журнал. <http://eustudies.history.knu.ua/uk/illya-gavrylenko-osoblyvosti-zdijsnennya-publichnoyi-ta-kulturnoyi-dyplomatiyi-ssha/>

14. Голош М. Українсько-угорські відносини новітньої доби та їх вплив на європейську інтеграцію. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2018. Вип. 1. С. 78-86. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gpuis_2018_1_7
15. Дацьків І. Становлення українсько-польських дипломатичних відносин наприкінці ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2015. Вип. 2. Ч. 2. С. 196-200. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7148/1/Datskiv.pdf>
16. Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки про співробітництво в галузі культури № 703_028 від 23.01.1996 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_028#Text.
17. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією № 843_003 від 17.07.1997 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003#Text.
18. Дубов Д., Дубова С. Політика культурної дипломатії як механізм реалізації стратегічних комунікацій держави. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2017. Вип. 46. С. 62–73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2017_46_6
19. Думанська М. У США оскаржили заборону іноземним студентам залишатися в країні. 11.07.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/у-сша-оскаржили-заборону-іноземнимстудентам-залишатися-в-країні/a-54141341>.
20. Європейська культурна конвенція 1954 року №994_213 від 24.02.1994 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text.
21. Завдання та мета ЮНЕСКО / УЦЛД. Ukrainian Center For Cultural Research. URL : <https://uccs.org.ua/zavdannia-ta-meta-iunesko/>

22. Короткий оксфордський політичний словник / перекл. з англ. ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 789 с.
23. Костров В. Культурна дипломатія України: чому не використовуємо резерви? 2016. *Віче*. № 14. URL : <http://www.viche.info/journal/5266/>
24. Кулеба пояснив, чому Україна не розриває дипвідносин з білоруссю. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 03.08.2022. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3542579-kuleba-roasniv-comu-ukraina-ne-rozrivae-dipvidnosin-z-bilorussu.html>
25. Культурні відносини. Посольство Республіки Молдова в Україні, Туркменістані, Республіці Узбекистан і Республіці Вірменія / Міністерство закордонних справ європейської інтеграції Республіки Молдова. URL : <https://ucraina.mfa.gov.md/uk/content/культурні-відносини>
26. Культурно-гуманітарне співробітництво / Посольство України в Словацькій Республіці. 08.04.2021. URL : <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/kulturno-humanitarna>
27. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Молдовою / Посольство України в Республіці Молдова. 28.07.2022. URL : <https://moldova.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/139-kulyturno-gumanitarnoje-sotrudnichestvo-mezhdu-ukrainoj-i-moldavijej>.
28. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Молдовою / Почесне Консульство Республіки Молдова у Хмельницькому. URL : <https://moldova-consulate.km.ua/dvostoronni-vidnosini/kulturno-gumanitarne-spivrobotnitstvoitst/>
29. Культурно-гуманітарне співробітництво України та Республіки Польща / Посольство України в Республіці Польща. 19.11.2021. URL : <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/kulturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-ukrayini-ta-respubliki-polshcha>

30. Кучмій О. Міжкультурне співробітництво у системі міжнародних відносин : монографія. К. : ІМВ, 2006. 154 с.
31. Кучмій О. Міжкультурне співробітництво як чинник зовнішньої та внутрішньої політики в умовах державотворчих зрушень : автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 20 с.
32. Кучмій О. Стратегія культурної дипломатії Адміністрації Б. Обама. *Міжнародні відносини. Серія "Політичні науки"*. 2015. № 5. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2510/2240.
33. Луцишин Г., Гончарук А. Особливості розвитку культурної дипломатії України в сучасних умовах. *Гуманітарні візії*. 2017. Том 3. № 1. С. 25-30. URL : <https://science.lpnu.ua/shv/all-volumes-and-issues/volume-3-number-1-2017/peculiarities-development-ukrainian-cultural>.
34. Ляшенко О. Питання національних меншин у сучасних міждержавних відносинах України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2019. Випуск 3-4 (99-100). С.140-163. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/liashenko_pytannia.pdf.
35. Макчак Г., С. Герасимчук. Історія відносин Україна-Угорщина як динаміка та зміст політичного діалогу. *Українська призма*. 24.02.2020. URL : <http://prismua.org/історія-відносин-україна-угорщина-я/>
36. Матвійчук Н. Культурна дипломатія США за президентства Д. Трампа. *«Політикус»*. 2020. № 4. URL : http://politicus.od.ua/4_2020/21.pdf.
37. Милян Р. Інституційне забезпечення розвитку українсько-польського співробітництва в сфері культури. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2 (106). С. 218-223. URL : [http://ird.gov.ua/sep/sep20142\(106\)/sep20142\(106\)_218_MylyanRY.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20142(106)/sep20142(106)_218_MylyanRY.pdf)

38. Мусієнко І. В. Культурна дипломатія України в контексті проблем євроінтеграції та міжнародних економічних стосунків. *Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи*: матер. міжнар. наук. Конф. Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. С. 118-121.

39. Нечаєва-Юрчук Н. Українсько-румунські відносини на сучасному етапі: виклики євромайдану. *Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність* / Editor Irina Liuba HORVAT. Editura Muzeului Satmarean, 2016. P. 387-396. URL :

https://www.researchgate.net/publication/313793387_UKRAINSKO-RUMUNSKI_VIDNOSINI_NA_SUCASNOMU_ETAPI_VIKLIKI_EVROMAJDANU

40. Ожеван М., Кучмій О. Культурна дипломатія. *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 1. С. 380-381.

41. Палагнюк Ю. Європейська політика сусідства як інструмент співробітництва ЄС з Україною. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Сер. : Державне управління. 2011. Т. 159, Вип. 147. С. 49-53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2011_159_147_10

42. Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України (матеріали засідання круглого столу). *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України* : зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О.П. Розумної, Т.В. Черненко. К. : НІСД, 2016. С. 43-84. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-10/kult_dyp-cd7f1.pdf.

43. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004. 736 с.

44. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VI від 08.07.2018 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

45. Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами у вересні 2017 року (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами) / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culturene_spivrobitnitstvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf

46. Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України : Указ Президента України № 146/2006 від 20 лютого 2006 року. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/142/2006>.

47. Про культуру : Закон України №2778-VII від 14.12.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

48. Про основи внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VII від 08.07.2018 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

49. Прокладаючи шлях для запровадження нового інструмента відносин з країнами-сусідами : Повідомлення Європейської Комісії № 393 від 01.07.2003 р. / Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=cd65e0c9-268b-4827-a1b9-e7767e6b3b77&title=PovidomlenniaYevropeiskoiKomisiiprokladaiuchiShliakhDliaZaprovozhdzhenniaNovogoInstrumentaVidnosinZKrainami-susidami>

50. Рамкова конвенція про захист національних меншин № 995_055 від 09.12.1997 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

51. Ржевська Н. Культурна дипломатія України: сучасний стан та перспективи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2018. № 18-19. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/197.

52. Розумна О. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2016. 53 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-09/kultu_dypl-26841.pdf?__cf_chl_tk=DJ0lVmO8Q1lhx81ujVWrN8gFEDffTX9sVE7toNAUDKQ-1659543482-0-gaNycGzNCRE.

53. Розумна О. Український інститут як інструмент культурної дипломатії: проблеми і шляхи подолання. Аналітична записка. Київ, 2016. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/ukrainskiy-institutyakinstrument-kulturnoi-diplomatii>.

54. Розширена Європа – Нові сусіди: Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами : Комюніке Комісії Ради та Європейського Парламенту №994_495 від 11.03.2003 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_495#Text

55. Сербіна Н., Кучмій О. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Випуск 100. Частина I. С. 122-131. URL : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/1667/1578>

56. Стасевська О., Маланчук І. Культурна дипломатія: симбіоз культурного та правового потенціалу. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 89-94. URL : <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/19046/1/doc13.pdf>.

57. Тищенко-Тишковець О. Трансформація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки: від легітимізації «жорсткої сили» до побудови діалогу зі світом. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. 2009. № 4. С. 28–32. URL : <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6106/1/09-4-4.pdf>.

58. Ткач Д. Українсько-угорські відносини новітньої доби. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 78-89. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2009_15_12.

59. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту № 703_097 від 08.09.2015 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_097#Text.

60. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені № 348_001-21 від 09.12.2021 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_001-21#Text.

61. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про співробітництво в галузі культури, освіти та науки № 340_054 від 04.04.1995 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_054#Text

62. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011 від 30.11.2015 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/sp:max50:nav7:font2#Text

63. Угода про культурне співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Молдова на 2001-2005 роки. № 498_124 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_124#Text.

64. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами № 998_012 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text.

65. Україна розірвала дипломатичні відносини з Росією, яка підло напала на неї; наша країна буде захищатися й не віддасть своєї свободи – Володимир Зеленський. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво.* 24.02.2022. URL : <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-rozirvala-diplomatichni-vidnosini-z-rosiyeyu-yaka-p-73133>
66. Українська громада в Угорщині / Посольство України в Угорщині. 19.07.2022. URL : <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/275-ukrajinci-v-ugorshhini>.
67. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / Редкол.: Л.В. Губернський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т.1. 760 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000816.
68. Українсько-угорське співробітництво у галузі культури та мистецтва / Посольство України в Угорщині. 19.07.2022. URL : <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/273-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-ugorshhinoju>.
69. Українсько-угорське співробітництво у сфері освіти / Посольство України в Угорщині. 19.07.2022. URL : <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4996-osvita-v-ukrajini-dlya-inozemnih-gromadyan>
70. Філатова О. Культурна дипломатія України: досвід, проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2021. Вип. 40. С. 50-57. URL : <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/18665/16967>.

71. Ціватий В., Кулініч М. Інституціональний розвиток культурної дипломатії XXI століття: архівна спадщина України і світ. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 52-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2017_24%282%29__8.

72. Шемаєва Г. В. Місце культурної дипломатії в міжнародних відносинах. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації*. 2018. Вип. 52. С. 71-79. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2018_52_7.

73. Aitken L. Seven Myths About Cultural Diplomacy / U.S. Department of State. 27.01.2017. URL : <https://2017-2021.state.gov/seven-myths-about-cultural-diplomacy/index.html>.

74. Baker R. The United Kingdom: Foreign Cultural Policy / University of Leeds. 2014. URL : <https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/vp011df9.html>

75. Cummings, Milton C. Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey. *Americans for the Arts*. 2009. 15 p. URL : <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>.

76. Cull N. J. The Future of American Cultural Diplomacy / University of South California. 15.01.2009. URL : <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/future-american-cultural-diplomacy>

77. Introducing UNESCO: what we are. *Wayback Machine : Internet Archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20170915233936/http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/introducing-unesco/>

78. La Francophonie, an area of multilateral cooperation. *Ministere De L'europe et des Affaires Etrangeres*. URL : <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/francophony-and-the-french-language/la-francophonie-an-area-of-multilateral-cooperation/>

79. What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power? / Institute for Cultural Diplomacy. URL :

http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy.

80. Wyszomirski M. J. International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison. 2003. 67 p. URL :

https://intranet.americansforthearts.org/sites/default/files/MJWpaper_0.pdf

SUMMARY

In the qualification work, cultural diplomacy, which has recently turned into an important direction of state policy because of the necessity of global communication by the state, strengthening relations, creating of a positive image, and promotion of national interests on the international arena, is analyzed. The formation and development of cultural diplomacy is a necessary condition for broadening the prospects of socio-cultural and economic development of the country and ensuring internal political stability.

The features of cultural diplomacy are that, along with the institutions of state power, society plays a leading role in it, developing interstate cooperation and creating communication networks between representatives of different spheres of culture, education and art of the countries of the world. It is determined that as a result of globalization processes the status of the state as the main subject of cultural diplomacy is gradually weakened. Along with it, national interests are increasingly being represented by non-governmental and public organizations, political figures and activists, journalists, representatives of the art community, scientists and students.

Important role in functioning of institutions of cultural diplomacy is played by: Support from the state, subordination of their foreign affairs agencies; popularization of language and providing the services on its studying, retransmission of values, conformity to cultural requirements of the host country, establishment of long-term relations and development of productive partnership, support of modern culture and art, network structure, support of literary projects and publishing books.

The experience of formation and development of cultural diplomacy of European countries and the USA, and also the main models of the European cultural diplomat are described. Modern intercultural relations of European countries are built mainly on traditional models of intercultural cooperation, formed around the foreign policy of France, Great Britain, and Germany. According to the French model, the main role in the implementation of the policy of intercultural cooperation and cultural

diplomacy plays the state. In addition, by pursuing its foreign cultural policy, France embodies the Francophonie doctrine as a zone of multilateral cooperation among countries that use French.

The modern British model of cultural diplomacy is based on the “arm's length” principle, whereby international cultural cooperation is fully or partially financed by the government, while independent institutions hold administrative and coordinating responsibility for its implementation. The implementation of the strategy of cultural diplomacy is within the competence of various governmental institutions, but the main instrument of British cultural diplomacy is the British Council, which is a private institution.

According to the German model, the Ministry of Foreign Affairs forms the main principles of foreign cultural activity. At the same time, numerous private institutions are engaged in the practical implementation of foreign cultural policy. The activities of these institutions are financed by the state, but the responsibility for them in their areas of competence held by them.

The US is an example of a country that has succeeded in transforming cultural diplomacy into one of the most innovative and dynamic in the world. The international cultural activities of the United States at the present stage consist in coordination of efforts of a large number of state and non-state institutions, including activities of a wide range of people: diplomats, experts, artists, etc. It is carried out primarily by the private sector, while The Bureau of Educational and Cultural Affairs of the U.S. Department of State acts only as a coordinating institution, which coordinates the principles of cooperation between the private and public sectors of the state. Thus, it plays a significant role in the formation of cultural relations in the state and abroad. At the same time, American mass culture is now recognized as a significant factor of influence on the world community.

The peculiarities of the development of international cultural communication of modern Ukraine, which is beginning to apply actively the instruments of cultural

diplomacy from the beginning of the 21 century, are highlighted, when there is a great need for broad international support for the implementation of its ambitious European integration projects.

In Ukraine, government institutions, non-governmental organizations and activists, Ukrainian artists, journalists, scientists, students and politicians implement cultural diplomacy. Representatives of the Ukrainian Diaspora, their organizations, Ukrainian scientific centers and cultural institutions abroad are also an important subject of popularization of Ukrainian culture. Coordination of their activities is carried out by the state.

The main attention is paid today to cultural initiatives abroad, creation of positive image of Ukraine and Ukrainians, and establishment of new intercultural communications. The main areas of national cultural diplomacy are directed towards the countries of the European Union, the USA and Canada.

At the same time, it is pointed out the facts that cause some concern in the realization of Ukrainian cultural diplomacy: Absence of a long-term system in the process of development of cultural diplomacy in Ukraine; practical invisibility of the activity of established state institutions; insufficient effectiveness of diplomatic missions; insignificant number of cultural centers founded by Ukrainians abroad.

Despite these shortcomings, it is worth noting the considerable scale and variety of forms of national activity. Community organizations, volunteer movements and individual activists arranged cultural days, movie nights, theater performances, forums, and conferences, performances of children's groups, festivals, book fairs and fashion week.

The peculiarities of cultural interaction between Ukraine and neighboring countries are described. Ukraine today borders with such European Union countries as Poland, Romania, Hungary and Slovakia, and another country is a candidate for EU membership – Moldova. It is also worth mentioning the Russian Federation, with which Ukraine has broken off diplomatic relations, and Belarus.

Cooperation in the cultural sphere between Ukraine and neighboring countries is realized in the following areas: culture, education, cultural diplomacy, strengthening of relations with local ethnic Ukrainians and citizens of Ukraine who have moved to them for permanent or temporary residence. In addition, since March 2022, Ukrainian citizens have also been added to them, who were forced to flee the war in Ukraine.

Despite the similarity of characteristics and, in general, the positive dynamics of relations with neighbors, it is worth pointing to their ambiguous nature of development, in which periods of activity promotion and its decline, establishment of mutual understanding and stagnation in cooperation are traced. Today, the cultural interaction between Ukraine and neighboring countries continues to be complicated and ambiguous, which is also complicated by the ongoing Ukrainian-russian war.